

Son Dönem Osmanlı Hukukunda Şer‘î Hükümlerin Denetlenmesi: Mâbeynci Râgıp Paşa’nın Veraset Davası Örneği

Judicial Review of Sharī‘a Court Decisions in Late Ottoman Law: A Case Study of Palace Secretary (Mâbeynci) Ragıp Pasha’s Inheritance Dispute

Muhammet Selman Tüfekçioğlu¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Muhammet Selman Tüfekçioğlu (Dr. Arş. Gör.),
Afyon Kocatepe Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Hukuku Anabilim Dalı, Afyonkarahisar,
Türkiye
E-posta: m.selman3902@gmail.com
ORCID: 0009-0001-8417-1506

Başvuru/Submitted: 02.06.2025
Revizyon Talebi/Revision Requested:
18.08.2025
Son Revizyon/Last Revision Received:
23.08.2025
Kabul/Accepted: 26.08.2025

Atıf/Citation: Tüfekçioğlu, Muhammet Selman.
Judicial Review of Sharī‘a Court Decisions in Late
Ottoman Law: A Case Study of Palace Secretary
(Mâbeynci) Ragıp Pasha’s Inheritance Dispute.
İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review
15/2, (Eylül 2025): 479–506.
<https://doi.org/10.26650/iuitd.2025.1712487>

ÖZ

Bu çalışma II. Abdülhamid döneminin önemli devlet adamlarından Mâbeynci Râgıp Paşa’nın evlatları arasındaki hukuki anlaşmazlığı konu edinmektedir. Büyük bir servete sahip olan Râgıp Paşa’nın ölümünün ardından ortaya çıkan miras paylaşımı, paşanın gizli ilişkisinden doğan kızı Nahide ile resmi evliliğinden olan evlatlarını karşı karşıya getirir. Diğer taraftan bu karşılaşma Nahide’nin avukatları olan dönemin meşhur hukukçuları Ebül’ulâ Mardin ve arkadaşlarının, siyasi ve ekonomik üstünlüğe sahip olan muhataplarına karşı hukuk mücadelesine sahne olur. Mütareke yıllarının getirdiği baskılar bir tarafa, avukatları asıl zorlayan yirmi yıl öncesinde Nahide’nin nesebine dair verilmiş bir başka mahkeme kararıdır. Dolayısıyla çalışma Ebül’ulâ ve arkadaşlarının hem eski mahkeme kararının hatalı olduğunu ispatlama girişimlerini analiz etmekte hem de haklılıklarıyla sonuçlanan son davanın yargılama ve temyiz süreçlerini ayrıntılı olarak incelemektedir. Tüm bu süreç kapanmakta olan bir devrin arifesinde İslam hukukunu tatbik eden şer‘iyye mahkemelerindeki yargı prosedürleri ile itiraz aşamalarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca çalışma Osmanlı saltanatının sona ermesiyle beraber bu hukuk mücadelesinin hem TBMM’ye yansımaları hem de tarafların kamuoyunu etkileme çabalarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Yargılama Hukuku, Şer‘iyye Mahkemeleri, Temyiz, Ebül’ulâ Mardin

ABSTRACT

This study examines the legal dispute among the children of Râgıp Pasha, the Palace Secretary (Mâbeynci) and one of the prominent statesmen of the Abdülhamid II era. Following the death of Râgıp Pasha, who possessed considerable wealth, the inheritance distribution brought into conflict Nahide, his daughter born from a clandestine relationship, and his children from his official marriage. This confrontation also became the scene of a legal struggle by Nahide’s attorneys—the renowned jurists of the period,

Ebül'ulâ Mardin and his colleagues—against their politically and economically superior adversaries. Apart from the pressures brought by the Armistice years, what truly challenged the attorneys was another court decision regarding Nahide's lineage issued twenty years earlier. Consequently, this study analyzes both Ebül'ulâ and his colleagues' attempts to prove the previous court decision erroneous. It examines in detail the trial and review processes of the final case that resulted in their vindication. This entire process reveals the judicial procedures and review stages in Shari'a courts that applied Islamic law on the eve of a closing era. Furthermore, the study demonstrates both the reflection of this struggle in the Grand National Assembly of Turkey following the end of the Ottoman sultanate and the parties' efforts to influence public opinion.

Keywords: Islamic Law, Trial Law, Shari'a Courts, Review, Ebül'ulâ Mardin

EXTENDED ABSTRACT

One of the most significant aspects of the transformation in the Ottoman world following the Tanzimât was the reorganization of the judicial structure. While new laws and the Nizâmiye court system emerged, where these laws would be applied, the Shari'a courts, representing traditional courts, were also restructured. This study examines the Ottoman judicial organization and legal practice in the first quarter of the twentieth century, when the reforms initiated with the Tanzimât took their final form, within the context of Palace Secretary (*Mâbeynci*) Râgıp Pasha's (d. 1920) inheritance case. The study addresses the substantive dimension of the case—the debate over whether Nahide was Râgıp Pasha's daughter—all judicial processes from the initial trial to the review stage, and following the case's conclusion, both the losing parties' attempts to influence public opinion and their efforts to review this process completed in Ottoman courts to the newly established Turkish state. While covering all these topics, the study's primary focus is on the legal dimension of the event.

This inheritance dispute between Râgıp Pasha's children—one from his official marriage and another from a clandestine union—also brought to the agenda the reversal of a court decision issued twenty years earlier regarding Nahide's lineage, the child born from the secret marriage. Nahide's attorneys, who were also law professors at Dârülfünûn, presented evidence in court that this previous decision was erroneous and secured its reversal through a new ruling. The study demonstrates how a court decision, even one concerning lineage, can be overturned when grounds emerge. The grounds for reversal in this case were based on the principle in Islamic procedural law that courts cannot issue rulings contrary to sensory evidence (*maḥsûsât*) and knowledge transmitted through multiple reliable sources (*tawâtur*), and that decisions rendered against parties (*khaṣm*) not involved in the case do not bind those individuals. Consequently, it was revealed that the procedural propriety requirement in Article 1837 of the *Mecelle*, which states that judgments issued in accordance with proper procedure cannot be reversed, was not met here. A notable aspect of the case is that one court of equal standing could effectively nullify another's decision by issuing a contrary ruling. When two different court decisions existed regarding the same dispute, the question of which decision

would prevail arose. In the post-Tanzīmāt period, decisions regarding such conflicting judgments were left to the Office of the Shaykh al-Islām.

The losers of this case, conducted during the Armistice years—Rāgıb Pasha’s children from his official marriage—submitted this decision for review to the Shaykh al-Islām’s office, the final authority for sharī’a courts. The Fetwākhāne and the Council for the Review of Religious Affairs (Meclis-i Tedkikāt-ı Şer‘iyye), functioning as higher courts within the Shaykh al-Islām’s office, reviewed and upheld the decision. Thus, the judgment became final. However, unsatisfied with these decisions, the heirs attempted to influence public opinion. Furthermore, following the abolition of the Ottoman sultanate, they submitted a petition to the newly established Turkish state centered in Ankara. In this petition, they claimed the injustice of the old regime and alleged that plaintiff Nahide’s attorneys had influenced the court. In response, Ebül‘ulâ Mardin (d. 1957), one of Nahide’s attorneys, wrote a counter-treatise defending their position. In this treatise, Mardin examined the case in all its dimensions and presented evidence of its rightfulness. This study reveals both parties’ statements regarding both the event and the case by comparatively reading the petition and treatise they presented to the public.

Giriş

Tanzimat sonrası Osmanlı dünyasında yaşanan değişimin en önemli ayaklarından biri de adli yapının yeniden düzenlenmesi oldu. Yeni kanunlar ve bu kanunların tatbik edileceği nizamiye mahkeme sistemi ortaya çıkarken geleneksel mahkemeleri temsil eden şer'îyye mahkemeleri de yeni bir düzene kavuşturuldu. Merkeziyetçi modern devlet anlayışının etkisiyle şer'îyye mahkemeleri, sabit bir mekâna kavuşan ve bir bakıma şer'îyye bakanlığına dönüşen Meşihat bünyesine dâhil edildi.¹ Bir tarafta nizamiye mahkemelerinin kendisine bağlı olduğu Adliye Nezareti diğer tarafta şer'îyye mahkemelerinin başı olan Meşihat her iki mahkemede de reis/hâkim olan naipiler üzerinde kontrollerini sürdürme gayretinde oldular.² Her iki mahkeme yapısının da üst mahkemeleri söz konusuydu. Şer'îyye mahkemesi kararları Meşihat bünyesinde kurulmuş olan Fetvâhâne ve Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye (bundan sonra MTŞ) adındaki üst mercilerde temyiz/kontrol edilirken nizamiye mahkemesi kararları Adliye'ye bağlı Temyiz Mahkemesi'nde inceleniyordu.³

Şer'îyye mahkemelerinden verilen kararların Meşihat bünyesindeki üst mercilerde kontrolü kendine mahsus bir prosedüre sahipti. 19. yüzyılın ortalarından itibaren yeni bir kurumsal yapıya bürünen şer'î temyiz sistemi yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde yaşanan değişimler sonucunda kurumsal yapısını tamamlamış gözükmektedir.⁴ Bu sisteme göre şer'îyye mahkemesinden verilen bir hükme itiraz edildiğinde hükmü içeren ilam öncelikle Fetvâhâne'ye bağlı İlâmât Odası'nda incelenir, ardından gerekli görülürse MTŞ'ye havale edilirdi.⁵ Sadece ilam üzerinde inceleme yapan Fetvâhâne bu faaliyetini fukahânın ortaya koyduğu şürût ilmi çerçevesinde yapardı.⁶

- 1 Son dönemde Meşihat'te yaşanan kurumsal değişimleri ele alan birkaç çalışma için bk. İlhami Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform (1826-1876)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008); Esra Yakut, *Şeyhülislamlık / Yenileşme Döneminde Devlet ve Din* (Kitap Yayınevi, 2014); Jun Akiba, "A New School for Qadis: Education of the Sharia Judges in the Late Ottoman Empire", *Turcica* 35 (2003), 125-163; Jun Akiba, "From Kadı to Naib: Reorganization of the Ottoman Sharia Judiciary in the Tanzimat Period", *Frontiers of Ottoman Studies* (London: I.B. Tauris, 2005), 43-60; Jun Akiba, "Kadılık Teşkilâtında Tanzimat'ın Uygulanması: 1840 Tarihli Ta'limnâme-i Hükkâm", *Osmanlı Araştırmaları* 29 (2007), 9-40.
- 2 Adliye ve Meşihat arasındaki gerilime dair bk. Avi Rubin, *Ottoman Nizamiye Courts: Law and Modernity* (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 146-148.
- 3 Adliye Nezareti'ne dair ayrıntılı bilgi için bk. Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2010).
- 4 Tanzimat sonrasında yargılama hukukundaki gelişmeler için bk. Ahmet Akman, *1917 Tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Şer'îyye Kararnamesi Çerçevesinde Tanzimat Sonrası Osmanlı Adliye Teşkilatı ve Yargılama Usûlü* (Ankara: Yetkin yayınları, 2022); Ahmet Akman, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Usûl Hukukundaki Gelişmeler", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (29 Ocak 2019), 431-450.
- 5 Şer'î temyiz sistemi için bk. Mustafa Şentop, *Şer'îyye Mahkemelerinde Temyiz ve İstinâf XIX. ve XX. Yüzyıl* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1995); İlhami Yurdakul, *Osmanlı Devletinde Şer'î Temyiz Kurumları, Fetvâhâne-i Âli, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye ve Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dairesi* (Marmara Üniversitesi, 1996); Muhammet Selman Tüfekçioğlu, *Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye Defterleri Çerçevesinde 19. Yüzyıl Osmanlı Şer'îyye Mahkemelerinde Temyiz Usulü* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2025); Mustafa Ünal, "İslam Hukukunda Temyiz: Ceride-i İlmiyye Kapsamında Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye Örneği", *İslam Tetkikleri Dergisi* 13/2 (28 Eylül 2023), 837-861.
- 6 Şürût ilminin dönemin şartlarına göre geldiği noktayı görmek için Ali Haydar Efendi'nin şu iki eserine bakınız: Ali Haydar, *Tatbikât-ı Şer'îyye Dersi* (Dârü'l-Hilâfe: Matbaa-i Âmire, 1333); Ali Haydar, *Kitâbü'l-Mebâhisi'l-Mühimme fi'l-Tatbikât-ı Şer'îyye ve'l-Hukûkiyye* (İstanbul: Şirket-i Mürettebiyye, 1340). Bu eser merkezinde

MTŞ ise sadece ilama bakarak doğruluğu anlaşılamayan itirazları, özellikle dava zabıtlarının düzenli olarak tutulmaya başlanmasının ardından zabıt defterleri çerçevesinde inceledi.⁷ Aynı şekilde bir anlaşmazlık hakkında iki farklı mahkeme kararı söz konusu olduğunda da hangi ilamın icra edileceği Meşihat bünyesindeki bu makamlar tarafından belirlenirdi.

Nizamiye Mahkemelerini bağlayan Usûl-i Muhâkeme-i Hukûkiye Kanunu'nun (UMHK) aksine Şer'îye mahkemelerinde de icra edilen *Mecelle* ve sonrasında çıkan usulle ilgili nizamname ve kararlarda temyiz ve istinâf sebeplerine dair bir açıklama yapılmamıştı. Yalnız 1917 Usûl-i Muhâkeme-i Şer'îye Kararnamesi'nde temyiz şartlarının UMHK'daki şartlara tabi olduğu ifade edildi. UMHK'ya göre temyiz sebepleri kısaca şunlardı: Mahkemenin görev ve yetkisi dışında hüküm vermesi, kanuna ve hükmü etkileyen usule aykırılıklar ve aynı davada çelişen mahkeme kararlarının varlığı.⁸ Fakat bu kararnamenin UMHK'ya dayanan maddeleri 1920 tarihli kararname ile ilga edilmişti.⁹ Bununla beraber yoğunluklu olarak 1873-1881 tarihleri arasındaki MTŞ kararlarını inceleyen bir çalışmaya göre dilekçelerde en genel itiraz gerekçeleri şunlardı: Mahkemenin yetkisizliği, taraf ehliyetinin eksikliği, hükmün kanuna, şer'î hukuka, vakıaya, dava zabtına aykırılığı, aleyhine hüküm verilen tarafın geçerli bir def'î-i davâsının olması, aynı dava hakkında çelişkili mahkeme kararlarının varlığı, iddianın hukuken geçersiz delille ispatlanması.¹⁰ Kabaca anlattığımız bu sistem Osmanlı saltanatının kaldırılmasına kadar devam etmiştir.

Bu çalışmada analiz edilen veraset davası, hem şer'î bir hükmün bozulmasındaki hukuki yönü tartışmaya hem de davanın yargılama ve temyiz aşamalarını ayrıntılı olarak görmemize imkân tanımaktadır. Ayrıca çalışmamıza kaynaklık eden ve daha önce herhangi bir akademik çalışmaya konu edilmemiş iki önemli eser,¹¹ içerdiği tarihî bilgiler bir tarafa mevzu bahis olay ve davaya ilişkin tarafların beyanlarını da ortaya koymaktadır. Bu sayede davadaki tarafların olay hakkındaki görüşlerine de yer verilerek davanın daha iyi anlaşılması sağlanacaktır. Çalışma mikro tarih metodolojisini benimseyerek örnek dava üzerinden dönemin adli yapısı ve hukuk sistemini ortaya koymayı hedeflemektedir.

dönemin belge düzenlemesini ele alan bir çalışma için bk. Ayşe Şen, *Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Dönemi (1879 - 1924) Dava Belgelerinin Düzenlenme Biçimi* (İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 2024).

7 Zabıt defterleri hakkında bk. Ayşe Şen, "Bir Mahkeme Defteri Tanıtım Yazısı: Şeri Zabıt Cerideleri", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 37 (Bahar 2024), 5-32.

8 *Düstur I* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1299), 4/305-307; Ekrem Buğra Ekinci, *Ateş İstidâsı*, ts., 213-214; Akman, *1917 Tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Şer'îye Kararnamesi Çerçevesinde Tanzimat Sonrası Osmanlı Adliye Teşkilatı ve Yargılama Usûlü*, 161.

9 *Düstur II* (İstanbul: Evkâf Matbaası, 1927), 12/131-132.

10 Tüfekçioğlu, *Şer'îye Mahkemelerinde Temyiz Usulü*, 341-342.

11 Davada avukatlık yapan Ebül'ulâ Mardin'in "*Hak ve Hakikat Nüfuz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*" adlı risalesi ile bu risalenin yazılmasına sebep olan Râgıp Paşa veresi [muhtemelen avukatları Refik İsmail (Kakmacı) Bey] tarafından TBMM'ye arz edilmek üzere hazırlanan "*İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'îye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*" adlı layiha. Her iki eser de İBB Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi Nadir Eserler koleksiyonunda bulunmaktadır.

1. Mâbeynci Râgıp Paşa'nın Veraset Davası

II. Abdülhamid'in mâbeyncisi Sarıcazâde Râgıp Paşa'nın¹² (ö. 1920) yine mâbeyn çalışanlarından Sırrı Bey'in eski eşi olan Melek Hanım¹³ ile ilişkisinden Nahide adında bir kızı dünyaya gelir. Büyük bir servete sahip olan Râgıp Paşa'nın Rûmî 20 Haziran 1336/1920'de 63 yaşında vefat etmesinin ardından birinci eşi Kamile Hanım'dan olan çocukları¹⁴ (bundan sonra paşazadeler veya varisler denilecek), Nahide'nin baba bir kardeşleri olduğunu kabul etmezler ve mirası kendi aralarında paylaşırlar. Bunun üzerine Nahide, İstanbul'un işgal altında olduğu bir dönemde içerisinde Ebül'ulâ Mardin'in (ö. 1957) de olduğu avukatlık bürosuna başvurarak kardeşlerine karşı dava açar.¹⁵ Aşağıda yargılama safhasında bahsedileceği üzere

- 12 II. Abdülhamid'in uzun süre mâbeyn katipliğini yapan Râgıp Paşa, Mithat Paşa'nın Yıldız Mahkemesi'ndeki yargılama sürecini başından sonuna kadar takip eden ve bu sürecin tamamlanmasında etkili olan isimlerden biridir. II. Meşrutiyet sonrasında ittihatçılar tarafından vezirlik rütbesi de elinden alınan Paşa, saraydaki nüfuzunun yanı sıra ticaret ve kömür madencilikinden büyük servet elde etmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021), 360. Görebildiğimiz kadarıyla Râgıp Paşa hakkında yazılanlar zaman zaman gündeme gelen serveti vesilesiyle yazılan köşe yazıları veya haberlerden ibarettir. <https://www.kocaeligazetesi.com.tr/makale/19716144/mustafa-kupcu/saricazade-ragip-pasayi-tanir-misiniz>, (Erişim tarihi: 02.06.2025); <https://www.superhaber.com/sarica-ragib-nam-i-diger-robert-pasa-makale-405711>, (Erişim tarihi: 02.06.2025); <https://www.haberturk.com/yasam/haber/204452-abide-i-hurriyet-meydani-bizim?page=2>, (Erişim tarihi: 02.05.2025).
- 13 Melek Hanım, Rus İbrahim Paşa'nın kızı, Mirliva Rüştü Paşa'nın (Fatin Rüştü Zorlu'nun babası) kız kardeşi, Müşir Sadeddin Paşa'nın kız kardeşinin kızı, Rıza ve Bekir Nizamî paşaların yakın akrabasıdır. Melek Hanım bahsedeceğimiz dava sırasında Kaymakam Hafız Besim Bey ile evlidir. İleride bahsedilen Galata Mahkemesi ilamında beyan edildiğine göre Râgıp Paşa Melek Hanım'ı Nahide'nin doğumundan 8 ay sonra yani 18 Aralık 1900 (5 Kanunuevvel 1316) tarihinde boşamıştır.
- 14 Râgıp Paşa'nın, eşi Kamile Hanım'dan beş çocuğu vardır. En büyük oğlu Mehmed Abid Bey'dir. Abid Bey ele alınan davada diğer varisleri de temsil eden hasım (davalı) makamındadır. Abid Bey'in eşi Suad Hanım, veraset davasındaki davacı Nahide Hanım'ın annesi (yani iddiaya göre Râgıp Paşa'nın ikinci eşi) Melek Hanım'la uzaktan akrabadır. Râgıp Paşa'nın varislerinin beyan ettiğine göre Râgıp Paşa, oğlu Abid Bey'in Suad Hanım'la ilişkisini tasvip etmemiş, hatta bu sebeple onu Rûmî 1320 (1904-1905) senesinde evlatlıktan reddetmiştir. Abid Bey hakkında diğer önemli bilgi, kendisinin Galata Şer'îyye Mahkemesi kararıyla aleyhine hükmedilmesinden sonra tam olarak bilemediğimiz bir sebepten intihar ettiğidir. Her iki taraf da davanın üzerinden henüz bir sene geçmişken Abid Bey'in kendisini zehirleyerek öldürmesini karşı tarafın hamlelerinde arar. Râgıp Paşa'nın diğer iki erkek evladının isimleri Ahmed Şakir ve Mustafa Cemal'dir. Râgıp Paşa'nın kendisinden önce vefat eden büyük kızı, Tevhide Hanım [Tevhide Hanım'ın kocası Hasan Tosun'dan Aişe Nahide adında bir küçük kızı vardır. Tevhide Hanım'ın Aişe Nahide'nin doğumu esnasında vefat ettiği hakkında bk. Yıldız Demiriz, "Caddebostan'da, Mabeynci Ragıp Paşa'nın, Kızı İçin Yaptırdığı Köşk Hakkında Bazı Notlar", *Semavi Eyice Armağanı: İstanbul Yazıları* (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü Yayınları, 1992), 364.], hayatta olan diğer küçük kızı ise Fethiye Hanım'dır. Fethiye Hanım yargılama sırasında Sultan Vahdettin'in sadrazamlarından Tevfik Paşa'nın yakın adamlarından Hariciye müsteşarı Şevki (Berker) Bey (ki Cumhuriyet döneminde Tokat milletvekilliği yanında Madrid, Sofya, Vichy ve Varşova elçi/büyükelçiliği yapmıştır) ile evlilik görüşmesinde bulunmuştur.
- 15 Her iki tarafın da dava avukatı hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminin önemli isimlerindendir. Paşazadelerin avukatı Refik İsmail (Kakmacı) Bey Millî Mücadele yıllarında Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetleri ile irtibatlı çalışmıştır. Bu dönemdeki çalışmaları sebebiyle kendisine TBMM tarafından İstiklal madalyası verilen Kakmacı, bir dönem Kırşehir ve Sinop milletvekilliği yapmıştır. (Yaşar Özüçetin, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, İkinci Dönem Kırşehir Mebusları (2)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/3 (2008), 334.) Paşazadelerle karşı Nahide Hanım'ın davasını üstlenen avukatlık bürosunda da önemli isimler vardır. Bunlardan ilki paşazadelerin suçlamalarına bir risaleyle cevap veren Ebül'ulâ Mardin'dir. Mardin, ilmiye sınıfından önemli şahsiyetler çıkarmış köklü bir aileye mensuptur. Hem şer'î ilimleri özel hocalardan okumuş hem de hukuk mektebini bitirmiştir. Bir

bu davayı Nahide kazanır. Fakat paşazadeler bu karara itiraz ederler. Tam da bu sırada Osmanlı saltanat rejimi yıkılmış yerine yeni bir devlet kurulmuştur. Paşazadeler bunu da fırsat bilerek işi TBMM'ye taşırlar.

Bu kısa anlatının ardından aşağıda davanın maddi boyutu, yargılama süreci, yargılama sonrasında kamuoyunu etkileme girişimleri ve davanın hukuki analizi, özellikle de hükmün bozulmasına zemin hazırlayan hususlar ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.1. Olayın Tarihsel Seyri Hakkında Tarafların İddiaları

Tarafların davanın maddi boyutuna dair iddialarına geçmeden evvel olay hakkındaki birkaç müşterek olgudan bahsedelim. Nahide Hanım'ın Melek Hanım'ın kızı olduğunda taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlık yoktur. Anlaşmazlık Nahide Hanım'ın babasının kim olduğundadır. Nahide doğduktan hemen sonra 1318/1900 yılında Üsküdar Mahkemesi'nden verilen kararla Nahide'nin o sırada hayatta olmayan Şerif Ali'nin kızı olduğu tespiti yapılmıştır. Bu karardan 21 yıl sonra Râgıp Paşa'nın mirası söz konusu olduğunda Râgıp Paşa'nın kızı olduğunu iddia eden Nahide ile diğer varisler Galata Mahkemesi'nde karşı karşıya gelmiştir. Mütareke döneminde gerçekleşen bu ikinci davada her iki taraf da ileri sürülen delilleri kendi anlatıları çerçevesinde değerlendirmiştir. Aşağıda önce Nahide Hanım'ın dava vekillerinden Ebül'ulâ Mardin'in anlatımı, ardından da paşazadelerin iddiaları aktarılacaktır.

Mardin'in anlatımına göre Mâbeynci Râgıp Paşa, mesai arkadaşlarından maarif mektupçusu ve mâbeyn tercümanlarından, eski Rüşmât Emîni Sırrı Bey'in eşi Melek Hanım'ı kocasından ve çocuklarından ayırarak nikâhına almak ister. Sarayın meseleye şiddetli bir şekilde müdahalesi, amacına açık ve resmî bir şekilde ulaşmaya imkân bırakmaz. Bunun üzerine paşa işi dolambaçlı olarak halletmek ister. Anlatıldığına göre evindeki hizmetlilerinden Berber Mehmed Ağa'nın 19 yaşındaki veremli oğlu Şerif Ali'yi Hariciye Muhasebe Kalemî'ne "çırağ ettirerek" Melek Hanım'ı onunla Makriköyü'ndeki (bugünkü Bakırköy) Bekir Paşa Konağı'nda resmen ve açıkça nikâhlattır (ilamda bu nikâhın tarihi 15 Mart 1315/27 Mart 1899'tir), ardından iki gün sonra aynı konakta üç talakla gizlice boşatır ve iddet bitiminde Rûmî 18 Haziran 1315 (Miladî 30 Haziran 1899) tarihinde Taksim'de Kazgancabaşı Mahallesi'ndeki kendi hanesinde şahitler huzurunda evlenir. Dolayısıyla Melek Hanım aslında Râgıp Paşa ile evli olsa da resmî olarak Şerif Ali ile evli gözüktür. Bu evlilikten Melek Hanım'ın Nahide adında bir de kızı dünyaya gelir. Bunun üzerine işin gerçek yüzünün Sultan II. Abdülhamid'e gideceğinden korkan Râgıp Paşa'ya o vakit avukatlığını yapan Hasan Fehmi Efendi (Temyiz Mahkemesi emekli hâkimi) bir hile önerir. Buna göre Şerif Ali'nin babası Berber Mehmed Ağa, Üsküdar Şer'iyye Mahkemesi'ne giderek mahkeme çalışanlarından (hademe) Ali Ağa'ya karşı alacak davası

süre Meşihat mektupçuluğu ve müsteşarlığında çalışan Mardin, 1914-1919 yılları arasında Niğde milletvekilliği yapmış, 1920'de ise Mardin milletvekilliğine seçilmiştir. Osmanlı döneminde başlayan hukuk hocalığını 42 yıl boyunca sürdürmüş ve 1951 yılında İstanbul Üniversitesi'nden emekliye ayrılmıştır. Ebül'ulâ Mardin'in hayatına dair daha fazla bilgi için bk. Sezer Şimşek, *Ebul'ulâ Mardin: Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Âlimi* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015).

açar. Sahte olan bu iddiaya göre oğlu Şerif Ali'nin davalı Ali Ağa'dan 96 kuruş alacağı olup Şerif Ali'nin ölümü sebebiyle arkasından bıraktığı mirasçıları, baba davacı Berber Mehmed, anne Fatıma, eşi Melek ve kızı Nahide'dir. Bu şekilde Berber Mehmed kendi payına düşen 21 kuruşu talep edince davalı Ali Ağa, Şerif Ali'ye olan borcu ikrar eder, fakat davacının bahsettiği kişilerin mirasçılığını inkâr eder. Bunun üzerine davacı Berber Mehmed Ağa, Şerif Ali'nin mirasçılarının iddia ettiği kişiler olduğunu şahitlerle ispat eder ve 4 Safer 1318 (21 Mayıs 1316/1900) tarihli ilamın da gösterdiği üzere alacak davası zımında nesebe dair dolaylı bir hüküm elde edilmiş olur.¹⁶

Nahide'nin avukatı olan Mardin, Nahide'nin Râgıp Paşa'nın kızı olduğu ve Üsküdar Mahkemesi'ndeki yargılamanın kurgu olduğuna dair çeşitli kanıtlar ileri sürer. Kanıtları maddeler hâlinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Râgıp Paşa'nın Sırrı Bey'in karısı Melek Hanım ile olan ilişkisi İstanbul ahalişi, özellikle de devlet erkanından olanlarca meşhurdur. Bu ilişki sebebiyle Sırrı Bey'in Melek Hanım'ı boşadığını herkes bilmektedir.
2. Sultanın bu gibi meselelere müdahalede bulunduğu saray çalışanları tarafından bilinen bir husustur. Dolayısıyla evliliğin gizli kalması gerekmektedir. Bu sebeple Nahide'nin Râgıp Paşa'nın kızı olduğu sultandan gizlenmeliydi.
3. Melek Hanım'ın Şerif Ali ile evliliğinin siyasi ve hukuki sebeplerle olduğunu paşazadeler de kabul etmektedir. Zira Melek Hanım gibi soylu bir kişinin¹⁷ bir milyonerin hizmetlisinin oğlu olan 19 yaşında veremli bir kişi ile evlenmesi makul değildir.
4. Melek Hanım ile Şerif Ali'nin boşandığına dair şahitlerin varlığı bir tarafa Râgıp Paşa'nın, saraydaki nüfuzu sayesinde kazandığı muazzam servetini ve padişahın kendisine karşı olan güvenini tehlikeye atacak kadar sevdiği kadına Sırrı Bey'in boşaması sonrasında tam kavuşacakken Şerif Ali ile evlendirerek uzun bir ayrılığa katlanacağına ihtimal verilemez. Nitekim Şerif Ali'den boşandıktan sonra Paşa ile Melek Hanım'ın bir arada yaşadıkları İstanbullular tarafından meşhur bir bilgidir. Nitekim paşazadeler de bu ilişkinin varlığını bazen açık bazen ima ile itiraf etmektedirler.
5. Dönemin âdetleri, toplumun bakışı, tarafların sosyal statüsü dikkate alındığında II. Abdülhamid'in özellikle mâbeyni üzerindeki denetimi altında Râgıp Paşa'nın bu ilişkiyi metres hayatı şeklinde sürdürdüğünü ileri sürmek de imkânsızdır. Bu sebeple aile üyeleri bu ilişkiyi en kötü ihtimalle gizli nikâh şeklinde kabul etmiş olmalıdır. O dönemde bundan daha ötesini kabul etmenin imkânı yoktur.
6. Melek Hanım ile Râgıp Paşa'nın nikâhlandıklarına dair şahitler vardır. Bu şahitlik mahkemede de kayıt altındadır.¹⁸ Ayrıca bu şahitliğin yalan şahitlik olduğuna dair karşı tarafın davası mahkeme tarafından reddedilmiştir.

16 Üsküdar Şer'iyye Mahkemesi ilamı için bk. *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi* (İstanbul: Hasan Tabiat Matbaası, 1339), 34-37.

17 Melek Hanım hakkında 11. Dipnota bk.

18 Bununla Galata Mahkemesi'nde gerçekleşen yargılamadaki şahitlik kastedilmektedir.

7. Nahide Hanım'ın Melek Hanım'dan doğduğunu karşı taraf kabul etmektedir.
8. Bir erkek ile bir kadın arasında nikâh akdi varken doğan çocuk, erkek reddetmedikçe (*lian*) o nikâha aittir. Râgıp Paşa, Nahide Hanım'ın nesebini reddetmemiştir. Berber Mehmed'in ilgili kişilerin haberi olmaksızın Üsküdar Mahkemesi'nde açtığı dava ile Râgıp Paşa'nın nesebi reddedilmiş olamaz.
9. Râgıp Paşa doğduğu günden itibaren Nahide Hanım'ın yetişmesine, eğitimine önem vermiştir. Hatta evlilik tekliflerini dahi o değerlendirmiş ve bu konuda damat adaylarına söz bile vermiştir.
10. Râgıp Paşa, Abdülhamid devrinde gizli, sonrasında ise açıkça Nahide Hanım'ın öz kızı olduğunu defalarca beyan (*ikrar*) etmiştir.
11. Üsküdar Mahkemesi'nden verilen dolaylı hükmün Nahide Hanım'ın nesebini değiştirmeye yönelik olduğu açıktır. Zira arada inatlaşma yoksa hiç kimse 21 kuruş alacak için birçok masrafa girip böyle bir mahkeme kararı almak istemez. Ayrıca bu ilam Berber Mehmed Ağa tarafından ne kullanılmış ne de korunmuştur. Aksine ilamın Râgıp Paşa'nın ailesi tarafından muhafaza edilmesi, işin alacakla ilgili olmadığını kanıtlamaktadır.
12. Netice itibarıyla Nahide Hanım'ın nesebini değiştiren bu davanın yargılaması sırasında ne Nahide Hanım ne Râgıp Paşa ne de Melek Hanım hazır bulunmuştur. Bununla beraber davacı, Râgıp Paşa'nın uşağı; davalı, mahkeme hademesi; şahitler, Paşa'nın hizmetlileri ve şahitleri tezkiye edenler de Paşa'nın yakın adamlarıdır.¹⁹

Paşazadelerin anlatımında ise işin boyutu çok farklıdır. Onların beyanına göre II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra babaları Râgıp Paşa aleyhine açılan bir alacak davası Melek Hanım'ın adını duymalarına sebep olmuştu. Üsküdarlı Kurbanos adındaki meşhur gazelhan çalgıcı Ermeni, Cemaleddin Bey'in başkanlığını yaptığı İstanbul İkinci Ticaret Mahkemesi'nde açtığı davada “Biz Taksim’de Kazancı (Kazgancı) Mahallesi’ndeki hanede icra-yı sanat eylerdik. Paşa’ya bazı eğlentiler tertip etmiştik. Paravana arkasında biz ud çalar şarkı söylerdik. Mesbuk hizmetimiz mukabilinde bir miktar alacağımız kaldı taht-ı hükme alınmasını talep ederiz” diyerek davasını beyan etmiş, fakat dava hukuken geçerli görülmediğinden mahkemece reddedilmişti.

Beyoğlu bölgesindeki mahkemede görülen bu dava Râgıp Paşa'nın Taksim’de de bir ikametini olduğunu gösteriyordu. Ayrıca Galata Mahkemesi ilamında da belirtildiği üzere Râgıp Paşa ile Melek Hanım'ın nikâh akdi ve zifaf gecesi Taksim’de Kazgancı Mahallesi’ndeki evinde gerçekleşmişti. Fakat paşazadeler babalarının Yıldız Sarayı’ndaki görevi sebebiyle 1884-1885 (1300) yılından beri Beşiktaş’ta Yeni Mahalle’de oturduğu konaktan başka bir yerde oturamayacağını düşünüyorlardı. Dolayısıyla babalarının Kazgancı Mahallesi’nde ikametini inkâr etmişler ve babaları ile Melek Hanım arasında bir ilişki olsa bile bunun meşru bir ilişki olmadığını iddia etmişlerdi. Onlara göre babaları, sınıf arkadaşı ve kapı yoldaşı olan Sırrı Bey’in tüm İstanbul’un bildiği bir sebepten (!) boşamaya mecbur olduğu eski eşi Melek

19 Mardin’in bu anlatımı için bk. Ebül’ulâ Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?* (İstanbul: Ahmed İhsan Şürekası, 1339), 4-6, 9-16.

Hanım'ı Hariciye katiplerinden biçareye nikâhlatıp sonra ondan boşatıp kendisi evlenecek kadar haysiyet düşkünü değildi. Paşazadelere göre de II. Abdülhamid'in böyle bir rezalete izin vermeyeceği açıktı.

Diğer taraftan paşazadeler babaları ile Melek Hanım arasında bir nikâh akdinin olmadığı noktasında Ali Haydar Efendi'nin (Arsebük) bilgisine, hatta daha ileri giderek bu işi yakinen bilen Necmettin Molla (Kocataş) Bey'in yeminli şهادetine başvurabileceklerini söylerler. Fakat bu gibi şahitliğe gerek olmadığını dile getiren paşazadeler Melek Hanım'ın kendi yazılı beyanını delil olarak ortaya koyarlar.²⁰

1.2. Veraset Davasının Yargılama Süreci

Râgıp Paşa ölmeden evvel servetinin bir kısmını çocukları arasında paylaştırır. Varislerin beyanına göre paşa malının bir kısmını katî ferağ, diğer bir kısmını ise bakmak-gözetmek (*beslemek*) şartıyla evlatlarına (evlatlıktan reddedilen Abid hariç) ferağ eder. Râgıp Paşa'nın vefatı üzerine de kalan mallardan Nahide mahrum bırakılır. Bu duruma itiraz eden Nahide, kardeşlerine giderek terekenin adil bir şekilde paylaştırılmasını talep eder. Paşanın büyük oğlu Abid Bey, Nahide'ye nazik davranarak işin çaresine bakılacağını söylerken hayatta olan diğer kardeşleri Şakir ve Cemal ile Fethiye, Nahide'ye hakaret ederek sert bir şekilde teklifi reddederler. Bu durum Nahide'yi adalet aramaya sevk eder.

Bunun üzerine Rûmî 1921 Martının ilk günlerinde Hafız Şevket (Yunt)²¹, Necati²² ve Ebül'ulâ Mardin'in ortaklaşa²³ kurdukları avukatlık bürosuna²⁴ giden Nahide, kardeşlerinin nüfuz ve servetleri karşısında davasını kabul edip etmeyeceklerini sorar. Nahide'nin teklif ettiği dava ve vereceği ücreti kabul etmeden önce meseleyi araştıracaklarını söyleyen büro, meseleyi değerlendirmek için kısa bir mühlet ister. Meseleyi araştırmayı üzerine alan Mardin, güvendiği kişilerden aldığı haberlerin Nahide'nin anlattıklarıyla uyduğunu görür ve Üsküdar Mahkemesi'nden verilen 1318/1900 tarihli hükmün haksız ve adaletsiz olduğu kanaatine varır. 15 Mart 1337/1921 (5 Recep 1339) tarihinde Nahide'nin dava vekilliği büro tarafından kabul edilir.²⁵

Muhtemelen Nahide'yi devre dışı bırakmak isteyen varisler 29 Mart 1337/1921 tarihinde Galata Şer'îyye Mahkemesi'nden babalarının aralarında paylaştırmadığı kısmın taksimi için veraset hücceti alırlar.²⁶ Bu hüccette Râgıp Paşa'nın mirasçıları eşi Kamile, oğulları Mehmed

20 *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'îyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 5-7.

21 Hakkında kısa bir bilgi için bk. <https://www.istanbulunsirlari.net/2019/06/12/fatih-caminde-imam-yapan-ord-prof-kim/>, (Erişim tarihi: 02.06.2025).

22 Ebül'ulâ Mardin'in eniştesidir. *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'îyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 3.

23 Aynı üçlünün Rebiülahir 1338 (Ocak 1920) tarihinde II. Abdülhamid'in veraset davasında da Peyveste bt. Abdullah Hanım adına avukatlık yaptığı görülmektedir. Mustafa Ateş - Abdullah Erdem Taş, "Sultan II. Abdülhamid'in Eşleri ve Nikâh Meselesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/3 (Aralık 2020), 1276.

24 Paşazadeler bu büronun sahibinin Necmettin Molla Bey olduğunu iddia ederler.

25 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfuz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 16-18.

26 Paşazadelere göre bu hüccetin alınmasında da bir tür hile vardı. Onlara göre Abid Bey'in avukatı Adliye Müfettişi

Abid, Ahmed Şakir ve Mustafa Cemal, kızı Fethiye ve vefat eden kızının öz kızı Aişe²⁷ olduğu ve bunların dışında asla bir başka varisi ve ashab-ı intikalinin olmadığı beyan edilir.²⁸

Nahide'nin avukatları Galata Mahkemesi'nden verilen bu hüccete Mayıs ayında (paşazadelerin ifadesiyle Ramazan'ın 6. günü) itiraz (*itirazü'l-gayr*) davası açarlar. Mardin davanın açıldığı sırada İstanbul'un işgal altında olduğunu, yabancı kuvvetlerin aile hukukuna kadar her türlü meseleye müdahale ettiklerini, memlekette namuslu insanlara iftira edenlerin her türlü ahlaksızlığı yaptıklarını ifade eder. Bu şartlarla birlikte Râgıp Paşa'nın muazzam servetini elinde bulunduran varislerin davayı bertaraf etmek için her türlü fedakarlığı göze alacaklarını da ekler. Nitekim tam bu sıralarda paşanın küçük kızı Fethiye'nin Sadrazam Tevfik Paşa'nın yakın adamlarından, Hariciye müsteşarı Şevki (Berker) Bey ile evlilik görüşmesi olur. Bu sayede paşazadelerin siyasi ilişkileri de kuvvetlenmiştir. Dolayısıyla avukatlar hem servet hem de siyasi nüfuza sahip kişilerle mücadele etmek durumunda kalırlar.²⁹

1.2.1. İlk Derece Yargılaması

Davacılar ilk olarak Nahide'ye karşı daha müsamahalı davranan Abid'i davalı olarak belirlerler.³⁰ Terekeye ait aynî bir mal olarak elinde tek taş (altın halka üzerine konmuş tek taşlı pırlanta yüzük) bulunan³¹ Abid mahkemeye bizzat gelmeyip avukatı Tahsin Efendi'yi gönderir. Davacı avukatı Şevket Efendi varislerin avukatı Tahsin Efendi'ye karşı "Râgıp Paşa'nın eski eşi Melek Hanım'dan olan kızı müvekkilem Nahide Hanım'ın da Râgıp Paşa'nın terekesinden payı olduğu hâlde bu payın kendisine verilmeyip varislerin kendi arasında paylaştıkları görülmüştür. **Bilahare müvekkilemin hissesini talep etmek üzere terekeye ait vasıfları belirtilen yüzükten**

-
- Esad Haydar ile ortağı Malatya kahramanı Kamuran Âli -ki Abid Bey'in eşi Suad Hanım'ın amcaoğludur- Râgıp Paşa'nın servetini elde etmek için Abid Bey ile beraber olup diğer varislere karşı birçok dava açmışlardır. *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyeye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 7-8. Bu iddiaların doğruluğu bir tarafa Galata Mahkemesi'nden terekenin taksimine dair alınan karar veraset davasının itirazü'l-gayr olarak başlamasında etkili olmuştur. İtirazü'l-gayr söz konusu olduğunda itirazın -genel olarak davalarla ilgili müruruzaman dışında- belli bir süreyle sınırlandırılması söz konusu değildir. Ahmed Ziya, *Usûl-i Muhâkeme-i Hukukîyye Kanunu Şerhi* (Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye: Karabet Matbaası, 1322), 631-632.
- 27 Kızının kızı şer'an varisi olmasa da pozitif hukukta olduğu gibi kendi üst soyu vefat ettiği için kanunen ashab-ı intikalden olur. Ashab-ı intikal hakkında bk. Ahmed Akgündüz, "İntikal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000).
- 28 *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyeye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 3.
- 29 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 16-18.
- 30 Diğer varisler ileride bu durumu bir tür hile (yalancık) olarak değerlendireceklerdir. Fakat Mardin bu iddianın altının boş olduğunu zira Abid Bey'in savunmasında hiçbir şeyin eksik bırakılmadığını, diğer varisler ne şekilde savunacaksa o şekilde davalışmanın gerçekleştiğini zikreder. Ayrıca ilk kararın varislere ulaşmasından sonra itiraz etmediklerini, daha sonra temyize gittiklerinde ise iddialarının Fetvâhâne ve MTŞ tarafından reddedildiğini söyler. Bununla beraber varislerden istediğini çağırarak davacının hakkıdır. Bu hakkın kullanılmasına kimse müdahale edemez. Mardin'in bu konuda bir başka savunması ise böyle bir hilenin olduğu varsayılrsa bile bunun hükmü hiçbir tesirinin olmadığıdır. Zira hüküm tevatür gibi kesin bir delille sabit olmuştur. Tüm bu düşünceler bir tarafa Abid Bey'in davalı olarak seçilmesindeki asıl sebep en büyük kardeş olmasıdır ki bu seçim veraset davalarında genel bir örf hâline gelmiştir. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 26-28.
- 31 *Mecelle*'nin 1642. maddesinde de beyan edildiği üzere terekeden aynî mal talebi söz konusu olduğunda bu dava ancak o aynı elinde bulunduran kişi aleyhine açılabilirdi.

payını yüzüğü elinde bulunduran davalı Abid Bey'den talep ederim" diyerek iddiada bulunur. Ayrıca mahkemede bulunan Melek Hanım'ın avukatı Münir Bey de Nahide Hanım'ın eski eşi Râgıp Paşa ile evliliğinden doğduğunu onaylar. Yüzüğün müvekkilinin elinde olduğunu tasdik eden Tahsin Efendi bu iddialara karşılık Nahide'nin nesebini inkâr ettikten sonra Nahide'nin Şerif Ali'nin kızı olduğuna dair bir de def'-i dâva (karşı dava) getirerek davacının muarazadan menedilmesini³² talep eder. Davalı getirdiği def'i ispat sadedinde Üsküdar Şer'iyeye Mahkemesi'nden verilen ilamı ibraz eder. Bu, 21 yıl önce Üsküdar Mahkemesi'nden verilen alacak davasında, dolaylı olarak nesebin ispatını içeren ilamdır. Bu def'-i dâvaya mukabil avukat Şevket, müvekkili Nahide Hanım'ın gıyabında Üsküdar Şer'iyeye Mahkemesi'nden verilen nesep hükmüne uzunca bir def' (def'-i def'-i dâva) ile mukabelede bulunur.³³ Şevket, Üsküdar Mahkemesi kararında belirtildiğinin aksine Melek Hanım'ın Şerif Ali ile evliliğini sürdürmediğini, evlendikten iki gün sonra boşandığını, iddet bitiminde ise şahitler huzurunda Râgıp Paşa ile evlendiğini ve 10 ay sonra Nahide Hanım'ın bu evlilik sırasında dünyaya geldiğini belirtir ve Nahide Hanım'ın nesebinin bu evlilikten olacağına dair birinin kaynağı *Fetâvâ-yı Hindiyeye* olan iki fetva nakleder.³⁴ Ayrıca Şevket, Üsküdar Mahkemesi'ndeki yargılamanın hem kendi verasetini ispat etmek isteyen davacı Berber Mehmed'in hem de bu verasete şahitlik yapanların boşamadan haberdar olmadıkları için nikâhın devam ettiğini zannetmiş olduklarını, dolayısıyla Nahide Hanım'a ait olan bir hakkın bir başkası tarafından mal davası zımında elinden alınmasının doğru olmayacağını belirterek böyle bir kararın da Nahide Hanım aleyhinde delil sayılamayacağını ifade eder.³⁵ Son olarak Şevket, yukarıdaki iddiaları ispatlamaya hazır olduğunu, Râgıp Paşa'nın Nahide Hanım'ı kızı olarak gördüğünü ve buna dair ikrar ve itirafları olduğunu tevatür derecesindeki³⁶ şahitlerle ispatlayabileceğini söyler. Buna göre Üsküdar Mahkemesi'nden verilen hüküm mahsûsat ve tevatüre aykırıdır.³⁷ Nitekim *Mecelle*'nin 1697 ve 1698. maddelerinde de belirtildiği üzere mahsûsat ve tevatüre aykırı olan beyyine geçersizdir. Avukat Şevket, ifadesinin sonunda Üsküdar Mahkemesi'nden

32 Muarazadan men', davanın reddi anlamına gelmektedir.

33 Bu def'e o zamanın nizamiye mahkeme sisteminde geçerli olan usulde itirazü'l-gayr (târî) denilmiştir. Dolayısıyla bu def' bir çeşit itirazdır. *Düstur I*, 4/291.

34 Osmanlıca fetva şu şekildedir: "Zeyd mahzar-ı şuhûdta Hind ile tezevvüc edip bade'd-duhul tatlik ettikten sonra müddet-i iddeti münkaziye olduktan Amr Hind-i mezbureyi mahzar-ı şuhûdta nikâh-ı sahih-i şer'î ile tezevvüc ve duhul edip 6 aydan ekserde Hind-i mezbure bir veled doğurduktan veled-i mezburun nesebi Zeyd'ten mi yoksa Amr'dan mı sabittir? El-cevap: Meal-i istiftâya nazaran veled-i mezburun nesebi Amr'dan sabit olur."

Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 56-57. Arapça fetva için bk. Burhanpurşu Şeyh Nizam (ed.), *Fetâva'l-Âlemgiriyye=el-Fetâva'l-Hindiyeye* (Bulak: Matba'atü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1310), 1/538.

35 Nitekim nesep davalarının bu şekilde hasm-ı câ'li karşısında dinlenmesinin yasak olduğuna dair kanun için bk. *Düstur II* (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1336), 7/230.

36 *Mecelle*'nin 1677. maddesine göre tevatür yalan üzerine birleşmeleri aklen mümkün olmayan şahitlerin/muhbirlerin haberidir. 1735. maddede ise bu kişiler için belirli bir sayı olmadığı ifade edilmiştir. Buna göre tevatürün hasıl olup olmadığı hükmü veren hâkimin takdirine bağlıdır. Bununla beraber Fetvâhâne sayının en az yirmi olması gerektiğine karar vererek tevatür şahitliği için alt sınır belirlemiştir. Ali Haydar, *Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016), 4/2971, 3123.

37 Mahsûs dış duyu organlarıyla elde edilen bilgilerdir. Hayatta olduğu müşahade edilen bir insanın öldüğüne dair iddia mahsûsata aykırı olduğundan geçerli bir dava değildir.

verilen kararın müvekkilini ilgilendiren cihetinin iptalini talep eder. Melek Hanım'ın avukatı da ileri sürülen iddiaları tasdik eder. Tahsin Efendi'nin yukarıdaki iddiaları inkâr etmesi üzerine öncelikle Şerif Ali'nin Melek Hanım'ı nikâh akdinden iki gün sonra boşadığı, ardından iddet sonrasında Râgıp Paşa ile evlendiğine dair iki şahit dinlenir. Bu şahitlerin adil oldukları sabit olduktan sonra Râgıp Paşa ile Melek Hanım arasındaki nikâhın geçerli olduğuna hükmedilir. Bu kararın ardından Şevket, müvekkili Nahide Hanım'ın Râgıp Paşa'nın kızı olduğuna dair tevatür derecesindeki şahitlerinin mahallinde dinlenmesini talep eder. Tarafların uygun görmesi üzerine şahitler Beşiktaş'ta Muradiye Mahallesi'nde bulunan Şeyhü'l-haram hazret-i nebevi Hafız İbrahim Efendi'nin konağında kurulan mecliste tek tek dinlenir.

Nahide Hanım'ın Râgıp Paşa'nın kızı olduğuna dair meşhur bilginin tevatür derecesindeki şahitlerle ispatı yapıldıktan sonra Galata Şer'iyeye Mahkemesi Rûmî 30 Mayıs 1337/1921 tarihli kararıyla “Üsküdar Mahkeme-i Şer'iyesi'nden mutî mübrez hüccette medar-ı hükm olan şahitlerin ifâdâtı gerek müddeiye-i mûmâ ileyha [Nahide Hanım] tarafından gerek validesi mûmâ ileyha Melek Hanım canibinden tezkip olunması ve **şehâdet-i vakıanın meşhur ve mütevatirin hilafı bulunması** ve mûmâ ileyha Nahide Hanım'ın dava-yı mezkuresi ber-vech-i meşruh bi'l-beyyineti'l-muaddele ve bi's-şöhreti ve't-tevatür sabit olması hasebiyle mucebince mûmâ ileyha Fatıma Nahide Hanım'ın müteveffa müşarun ileyhten [Râgıp Paşa] neseb ve **verasetine bi'l-hüküm**” diyerek verasete hükmeder.³⁸ Bu karara göre Nahide'nin Râgıp Paşa'nın kızı olduğu noktasındaki kesin bilgi (*mütevâtir*) 21 yıl sonra Şerif Ali'nin kızı olduğuna dair zımnî hükmü iptal eder. Böylece Nahide'nin Râgıp Paşa'nın nikâhlısı Melek Hanım'dan Rûmî 6 Nisan 1316/1900 tarihinde doğduğu ve kızı olarak terekeden 7/64 hissesi olan payının ödenmesine karar verilir. Mahkemenin bu kesinleşmemiş kararı mahkûm-aleyh (aleyhine hüküm verilen) Abid ile diğer kardeşlere³⁹ hatta hükümden etkilenmeyen⁴⁰ paşanın eşi Kamile Hanım'a bile tebliğ edilir.⁴¹

1.2.2. İtiraz Süreci

Davayı kazanan büro davalıların kesinleşmemiş hükme itiraz edeceklerini beklerken paşazadeler bu yola gitmezler. Zira paşazadeler hükmü veren Galata Kâdısı Hasan Hayrullah'ın da işin içinde olduğunu düşünürler.⁴² Bunun yerine onlar mahkûm-aleyh Abid Bey namına

38 İlam için bk. *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyeye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 14-33; Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 52-70.

39 Avukatları Refik İsmail Bey'e tebliğ edilmiştir.

40 Kamile Hanım'ın 1/8'lik payı kızların tek olmasıyla iki olması durumlarında hep aynı kalır.

41 Mardin, Paşazadelerin avukatı Refik İsmail Bey'in, kesinleşmemiş bir kararın müvekkillerine tebliğ edildiği gerçeğini örtbas etmeye çalıştığını belirtir. Refik İsmail, müvekkillerinin karardan ancak hüküm kesinleştikten sonra haberdar olduğunu iddia etse de Mardin, dava dosyasında avukatın imzasını taşıyan ilmuhaberin bulunduğunu söyler. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 19.

42 *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyeye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 4; Paşazadeler çok sonraları Rûmî 14 Mayıs 1339/1923 tarihli dilekçeleriyle Galata kâdısı Hasan Efendi'nin mürteşi olduğu gerekçesiyle azlını talep etmişlerdir. *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyeye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 10.

itiraz süresi olan 10 gün de dâhil olmak üzere 20 gün içerisinde Meşihat'e temyiz başvurusu yaparlar. Mardin'e göre başvuru sonrasında da sık sık Şeyhülislam Mehmed Nuri (Medenî) Efendi'ye (ö. 1927) ziyarete giderler. Hatta süreci etkilemek amacıyla bu ziyaretlere siyasî nüfuzu olan damat adayı da katılır. Dolayısıyla yargı sürecine müdahale edilmeye çalışılır.⁴³ Şer'î temyiz usulüne göre hüküm önce ilam çerçevesinde Fetvâhâne'de incelenir, orada onandıktan⁴⁴ sonra ilam harici inceleme için MTŞ'ye havale edilir. MTŞ varislerin itiraz layihalarını, mahkûm-lehin buna karşı cevabını ve mahkeme zaptını inceler. Neticede MTŞ 22 Eylül 1337/1921 tarihli kararıyla mahkeme ilamının dava zaptına uygun olduğunu, itiraz layihalarında da ilamdaki ifadelerin tekrar edildiğini zikreder.⁴⁵ Bunun anlamı ne zabıta ne de layihalarda mahkemenin dikkate almadığı, kararı etkileyecek herhangi bir şeyin olmadığıdır. Dolayısıyla Meşihat siyasî baskılardan etkilenmez ve bidayeten verilen kararı onar. Böylece hüküm kesinleşmiş (*kaziyye-i muhkeme*) olur.

Fakat paşazadeler işin peşini bırakmazlar. Hemen siyasî nüfuzlarını kullanarak işi padişaha arz edip Mâbeyn Başkatıplığı'ndan Meşihat'e davanın yeniden incelenmesini emreden bir tezkire yazdırırlar. Mardin, adalet sistemini hiçe sayan bu siyasî müdahaleyi çok sert bir şekilde eleştirir. Hem Sultan Vahdettin'in hem de Şeyhülislam Nuri Efendi'nin içinde bulunduğu hükümet kabinesinin bu haksızlıktan sorumlu tutulacaklarına dair⁴⁶ 4 Nisan 1338/1922 tarihinde Nahide tarafından kabine üyelerine ayrı ayrı ihtarnamele gönderilir.⁴⁷ Fakat hiç kimse bu konuda bir teşebbüste bulunmaz. Neticede karar Meşihat tarafından tekrar gözden geçirilmek üzere Fetvâhâne ve MTŞ'ye havale edilir. Fakat sonuç önceki verilen karardan farklı olmaz. Her iki kurum da davanın yinelenmesine (*iade-i muhakeme*) gerek olmadığına karar verir.

Bu kararın ardından paşazadeler yeni bir yöntem olarak şahitleri suçlama yolunu tutarlar ve şahitlerin yalancı olduklarına dair dava açarlar. Fakat şahitler hakkında yapılan tahkikat neticesinde bu suçlamaların da yersiz olduğu görülür.⁴⁸

43 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 19-20.

44 “Galata Mahkeme-i Şer’iyyesi’nden aleyhine ita olunan işbu ilamın hükmüne adem-i kanaatle temyizen tedkiki istidasına dair Mehmed Abid imzasını havi melfuf layiha-i temyiziyye zıkr olunan ilam ile birleştirilerek kıraat olundu: İlâm-ı mezkurun netice-i mealî usulüne muvafık olup tedkikat-ı hariciyye icrası zımında Meclis-i Tedkikât-ı Şer’iyye’ye tevdi kılındı. 14 Şevval 1339.” Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 70-71.

45 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 71-72.

46 Mardin’in risaleyi yazdığı Eylül 1923’te Ankara Hükümetinin artık siyasî üstünlüğünü kesin olarak ispat ettiğini unutmamak gerekir.

47 İhtarname için bk. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 21-22.

48 Mardin “şahitler aleyhine şahadet-i kâzibe davası açılır. Tahkikât-ı istintâkiyye neticesinde davâ-yı kizbin iftiray-ı mahz olduğu anlaşılır” şeklindeki ifadeleriyle şahitler hakkında bir dava açıldığından bahsetse de bu davanın nerede ve nasıl açıldığından bahsetmez. Şer’î yargılama usulüne göre şahitler hakkındaki itirazlar Meşihat’e verilen itiraz layihasında beyan edilirdi. Geçerli somut bir sebep zikredilmeksizin sadece yalancı şahitlik itirazı şer’an geçerli bir iddia olmamakla beraber Meşihat (MTŞ aracılığıyla) böyle bir itiraz durumunda şahitlerin usulüne göre tezkiye edilip edilmediğini, dava zabtındaki ifadelerin ilamdakilerle uyumlu olup olmadığını kontrol edebilirdi. Bu noktadaki itirazlar hükmün bozulmasına sebep olurdu. MTŞ’nin şahitlikle ilgili itirazları değerlendirdiği örnek davalar için bk. Tüfekçioğlu, *Şer’iyye Mahkemelerinde Temyiz Usulü*, 304-321. Şahitlikle ilgili bozma sebeplerine dair bk. Ali Haydar, *Kitâbü’l-Mebâhisi’l-Mühimme*, 134-138.

Paşazadelerin bir sonraki hamlesi gerçekten inandırıcı yeni bir yoldur. Şöyle ki lehine çıkan ilk mahkeme kararından sonra Nahide'nin, abisi Abid ile araları düzelmiş, hatta davanın açılmasından yaklaşık 5 ay önce Nahide'nin yengesı Suad Hanım'a⁴⁹ 79.000 liralık borç ikrarı ile sabit olan borcu ödenmiştir.⁵⁰ Varisler Nahide'nin bu borç ikrarının arkasında Abid'i kendi tarafına çekme amacı olduğunu iddia ederler. Enteresan şekilde Abid tam bu sırada intihar eder. Dolayısıyla o, atılan iftirada artık kendisini savunacak durumda değildir. Ayrıca hasımların ellerinde bu borç senedi dışında Melek Hanım'dan Râgıp Paşa'ya bir mektup⁵¹, Üsküdar Mahkemesi ilamına binaen aldıkları nüfus tezkiresi (kimlik belgesi)⁵² ve Nahide tarafından avukatlara vekalet ücreti olarak aktarılan yüklü miktarda mülk senetleri vardır.⁵³ Dolayısıyla paşazadeler ellerine geçen bu belgelerin yeniden yargılama şartlarını oluşturduğunu düşünürler. Bunun üzerine paşazadeler hükmü veren mahkemeye yargılanmanın yinelenmesi davası açarlar. Fakat dilekçelerin reddedilmesi üzerine evraklar bir kere de Meşihat'te incelenmesi için mahkeme tarafından Fetvâhâne ve MTS'ye havale edilir. Aylar geçmesine rağmen cevap alınamaz. Sonunda davanın kabul edilip edilmeyeceği meselesinin mahkemenin kararı olduğu şu şekilde ifade edilir: "Hakim istizân etmez, kendisine arz olunan meseleyi hak ve kanun dairesinde hal eder."⁵⁴

Bu sırada TBMM, 2 Teşrinisâni 1338/1922 tarihinde Osmanlı saltanatının kaldırılma kararını alır. Muhtemelen TBMM'nin 28 Mart 1339/1923 tarihindeki "Memalik-i Müstahlasada İşgal Müddetince Tekevvün Eden Her Nevi Deâvî ve Muamelât-ı Şer'îyye ve Nizamiyye ile Sâdir Olan Hükümler Hakkında Yapılacak Muameleye Dair Kanun"una istinaden paşazadeler Galata Şer'îyye Mahkemesi kararını Ankara Hükümeti'nin kabul ettiği Sivas'taki Temyiz Mahkemesi'ne götürürler.⁵⁵ Oradan da benzer karar verilir. Galata Şer'îyye Mahkemesi iade sebebi olarak ileri sürülen evrakları inceler ve hükmü etkilemeyeceğine karar verir. Dolayısıyla olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın yinelenmesi (*iade-i muhakeme*) yolu da böylece kapanmış olur.⁵⁶

49 Suad Hanım, Melek Hanım'ın akrabasıdır. Paşazadelerin beyan ettiğine göre Râgıp Paşa, oğlu Abid Bey'in bu hanımla ilişkisini tasvip etmemiş, hatta bu sebeple onu evlatlıktan bile reddetmiştir.

50 Bu borç 18 Teşrinisani 1336 (20 Ekim 1920/7 Rebiülevvel 1339) tarihli borç (ikrar) senedi ile sabittir. Mardin Nahide ile Suad arasındaki bu borç ilişkisini borcun silineceği (tasfiye) zaman öğrendiklerini belirtir ki davanın kabul edilmesinden yaklaşık 9 ay sonradır. Fakat bu durumun haklı davalarında kendileri açısından herhangi bir şüphe oluşturduğunu asla düşünmez. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 25-26.

51 Mektup sureti için bk. *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'îyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 101.

52 Nüfus tezkiresi sureti için bk. *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'îyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 102.

53 Avukatlara ferağ edilen mülk senetleri için bk. *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'îyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 40-56, 71-82.

54 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 24.

55 Sivas Temyiz Mahkemesi hakkında bk. Ali Turan, *Divan-ı Ahkam-ı Adliye* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 218-227.

56 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 24.

1.3. Yargılama Sonrası Kamuoyunu Etkileme Teşebbüsleri ve Mardin'in Cevapları

Yargı yoluyla isteklerine ulaşamayan paşazadeler bu son karara karşı bu sefer kamuoyunu etkileme yoluna giderler. Müdafaa-yı Hukuk Teşkilatı (Cemiyeti) vasıtasıyla Ankara'daki mebuslarla ilişkileri olan Şakir ve avukatı Refik İsmail (Kakmacı) (ö. 1957)⁵⁷ mağdur durumuna düştüklerini kanıtlamak üzere siyasi bir propagandaya girişirler. Davanın başından sonuna hiçbir ilişkisi olmayan Mardin'in kayınpederi Necmettin Molla'yı işin içine katarak TBMM'ye hitaben bir layiha sunarlar. Paşazadelerin meclise arz ettikleri bu layihada Kastamonu milletvekili olan Necmettin Molla Bey'in en başından beri işin içinde olduğu, Nahide'nin başvurduğu avukatlık bürosunun sahibinin Molla Bey olduğu iddia edilir. Ayrıca İstanbul, Ankara ve özellikle de Necmettin Molla'nın milletvekili olduğu Kastamonu'da birçok neşriyatla suçlamalara başlarlar.

Paşazadelerin bu ve benzeri iddialarını içeren risale şeklindeki layihanın kapağı gayet dikkat çekicidir. Kapağına bakmakla yetinenlerin bile bir kanaate sahip olacağı bu risalenin ismi şu şekildedir: *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyeye'de Geçen Bir Komünistlik Hadisesi, Zengin Bir Müteveffaya Galata Mahkeme-i Şer'iyesi'nden Molla Beyler Vekaletiyle Vârise Uydurulmasının Kitaba, Kanuna Vech-i Tefhikinden, Ganâimin Tarz-ı Taksiminden ve Bu Fecâ-yı Adliyenin Lüzum-i Tashihinden Bahis*. Risalenin ikinci sayfasında ise şu başlık yer alır: "Galata Mahkeme-i Şer'iyesi'nde Musanna' Bir Dava Neticesinde Merhum Kurenâdan Râgıp Paşa'ya Necmettin Molla Bey Yazıhanesince Uydurulan Bir Vâriseye Mûteallik Vesaik."

Başlıktan da anlaşılacağı üzere varislerin öncelikli hedefi Ebül'ulâ'nın kayınpederi olan ve bir dönem (05.05.1909-05.10.1911) Adalet Bakanlığı da yapmış olan Kastamonu Milletvekili Necmettin Molla Bey'dir. Paşazadeler layihada tarihi süreci kendi savundukları şekilde anlattıktan sonra davayı kaybetmelerinin arkasında muhataplarının kurdukları oyun olduğunu iddia etmişlerdir. Bu oyunda Necmettin Molla Bey'in (ö. 1949) etkisine de sürekli vurgu yapmayı unutmazlar. Ayrıca başlıktan da anlaşılacağı üzere Necmettin Molla Bey'i sol hareketle irtibatlandırma gayretindeydiler. Nitekim Molla Bey'in mütareke yıllarında Münih'te ikamet etmesi, adının sol ittifakçılarla beraber geçmesi böyle bir irtibatı haklı çıkarabilirdi.⁵⁸ Paşazadeler suçlamaların ardından davayı kazanan avukatların üzerine geçirilen mülklere dair senetleri de sunmuşlardır.

Kamuoyunu etkilemeye yönelik olduğu açık olan bu risaleye karşı Mardin, önce çok daha geniş çerçevede bir cevap vermeyi düşünür. Fakat bağlı olduğu avukatlık bürosunun tavsiyesi üzerine cevap risalesini sadece müvekkili Nahide'nin hukuku çerçevesinde sınırlandırır.

Ebül'ulâ, Eylül 1339/1923 tarihinde⁵⁹ Ahmed İshak ve Şürekası Matbaası'nda bastırdığı

57 Refik İsmail Bey hakkında bk. Özüçetin, "Kırşehir Mebusları 2", 334.

58 Tunçay Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 1/269, 277.

59 Risale muhtemelen Eylül ayının sonlarında basılmıştır. Zira 12 Eylül 1339 tarihli Yenigün Gazetesi sahibi Yunus Nâdi'ye yazdığı yazısında konu hakkındaki risalesini yakında neşredeceğini ifade eder. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 75-77.

risalesini Dârülfünûn'da müderrisen yazmıştır. Mardin risaleyi yazma amacını “Son günlerde Râgıp Paşa'nın miras davası etrafında birçok dedikodu ortaya çıkmıştır. Bu konuda iftiralar ve asılsız suçlamalarla dolu bir risale basılmış ve bu meseleyle ilgili [dava] vekilliğim nedeniyle içinde benim de adım geçmiştir. Bu sebeple, gerçeğin ortaya çıkması için aşağıdaki hususların kamuoyuna sunulması uygun görülmüştür” ifadeleriyle ortaya koymuştur.⁶⁰

Aşağıda davanın daha iyi anlaşılması için paşazadelerin suçlamaları ve Mardin'in buna verdiği cevaplara yer verilecektir.

Paşazadelerin suçlamaları arasında davanın Abid Bey'e karşı açılmasında bir tür hilenin olduğu (paşazadelerin ifadesiyle Abid Bey'e rüşvet verildiği), davanın mahkeme tarafından çok hızlı bir şekilde sonlandırıldığı iddia edilir. Zira onların beyanlarına göre Ramazan'ın 6. günü dava açılmış, 7. günü tebligat yapılmış, 8. günü yargılama başlamış, 9. günü şahitler dinlenmiş, 10. günü hüküm verilmiş ve 11. günü tatil günü olmasına rağmen ilam tanzim edilip taraflara tebliğ edilmiştir. Hâlbuki yüzbinlerce liralık böyle mühim bir nesep davası bir tarafa en basit alacak-verecek davalarının bile değil 5 günde, 5 haftadan az bir zamanda çözüldüğü görülmemiştir.⁶¹

Mardin, davanın çok hızlı bir şekilde görülmüş olduğu iddiasını başta reddeder. Zira ona göre Mayıs 1337'de (1921) açılan dava henüz (Eylül 1339/1923) bitmiş değildir.⁶² Mardin ayrıca davanın hızlı bir şekilde görülmüş olduğu kabul edilse bile bu durumun davalıların savunmasına mâni bir durum teşkil etmediğini söyler. Ona göre davalılar davanın uzamasını istiyorlarsa bu fırsatı kendileri kaçırmıştır. Zira ilk hüküm sonrasında itiraz haklarını kullanmış olsalardı davanın 4-5 sene uzayabilmesi mümkündü. Fakat onlar bu haklarını nedense kullanmayıp temyize gitmeyi tercih etmişlerdir. Dolayısıyla maksatlarına ulaşamadıkları için kimseyi suçlama hakları yoktur.

Aslında varislerin davanın peşini bırakmaması sebebiyle uzaması gerçeği bir tarafa yargılamanın hızlı bir şekilde sona erdiğini Mardin de kabul etmektedir. Ona göre bunun sebebi kendi başarılarıdır. Zira tevatür beyyinesini hızlı bir şekilde tamamlamaları hâkimi hüküm vermeye mecbur bırakmıştır. Mardin davanın hızlı bir şekilde sona erdiği itirazının aynıyla Üsküdar Şer'îyye Mahkemesi'nden iki günde alınan 96 kuruşluk dava hükmüne de yöneltmesini ister. Bununla beraber veraset işlemlerinin zaten bu şekilde hızlı yapılması maslahat gereğidir. Ayrıca mahkemelerde davaların hızlı sonlandırılması ayıplanacak bir şey değil, tam aksine övünülecek bir husustur. Hele ki tevatür gibi güçlü bir delil karşısında hükmün geciktirilmesi adaletle uyuzmaz.⁶³

Davalı Abid Bey'in davacıların tarafında olduğu suçlamasında belirli bir sebep belirtilmediğini

60 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 3.

61 *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'îyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 4.

62 Mardin davanın henüz bitmediği ifadesiyle muhtemelen Galata Mahkemesi'nden yargılamanın yinelenmesini ret kararının tekrar temyize götürülebileceğini kastetmiş olmalıdır. Fakat davanın bu noktada devam ettirilip ettirilmediğine dair şu ana kadar bir belge, kanıt bulamadık.

63 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 28-30.

söyleyen Mardin, kamuoyunu aydınlatmak gayesiyle bu iddianın sebebi olarak varislerin yerine kendisi ihtimalleri sıralar. Aslında paşazadeler bu konuda Mardin'in aşağıda belirteceği 79.000 liralık borç meselesini rüşvet diyerek dile getirmişlerdir.⁶⁴ Mardin bu noktayı gözden kaçırmış olacak ki bu ihtimalleri sıraladıktan sonra tek tek şu şekilde cevap verir:

1. Abid Bey'in davaya icabet etmesinin bir yardım sayılamayacağı açıktır. Zira mahkemeye gelmeseydi dava gıyaben görülecekti.
2. Abid Bey'in savunmada bir eksiklik yaptığı da iddia edilemez. Zira temyize giden diğer varisler de hâlâ Abid Bey'in savunmasındaki temel argüman olan 96 kuruşluk ilamı ileri sürüyorlar.
3. Abid Bey'in davayı kaybetmesi sebebiyle ortalığı velveleye vermediği de ileri sürülemez. Zira hükme tepki gösterdiyse de mali gücü olmadığı için diğer varislerin yaptığı gibi yalan ve iftiralarla dolu neşirlere teşebbüs etmemiştir.
4. Abid Bey'in kardeşlerini davadan haberdar edip de dava konusunda yardım almaması da bir suçlama olarak zikredilemez. Abid Bey'in her ne kadar böyle bir teşebbüste bulunmuş olması mümkünse de kardeşleri ile aralarında var olan milyonlarca liralık maden davası tam anlamıyla yardımlaşmalarına engeldi. Hatta Mardin, Abid Bey'in bu dava sebebiyle intihar ettiğini düşünür.
5. Abid Bey'in davayı inkâr etmesi de varisler tarafından yardım olarak ileri sürülemez. Mardin burada ikrar ihtimalini net bir şekilde açıklamaz. Sadece Abid Bey'in inkârı durumunda bile bu şekilde itiraz eden varislerin ikrar hâlinde itiraz etmeyeceklerini düşünmek istemez. Ayrıca mahkemeye icabet eden Abid Bey'in davayı kazanma ihtimaline göre hareket ettiğini, Üsküdar Mahkemesi'nin verdiği ilam ile davayı kazanabileceğini düşündüğünü, bu ihtimali değerlendirmeden doğrudan nesebi ikrar ile davayı kaybetmek istemediğini ifade eder. Bu sebeple de diğer varisler nasıl bir savunmada bulunacaksa o şekilde savunma yaptığını dile getirir. Ayrıca Mardin, Abid Bey yerine Râgıp Paşa'nın herhangi bir alacaklısını da mahkemeye celbetmekle aynı neticeye ulaşabileceklerini ifade eder.⁶⁵
6. Mardin, Nahide Hanım ile Suad Hanım (Abid Bey'in eşi) arasındaki alacak ilişkisinin de Abid Bey'in bu davada hasım olarak seçilmesiyle irtibatı olmadığını söyler. Zira ona göre Nahide Hanım bir hiç uğruna 79.000 kuruşu heba edecek bir kişi değildir. Ayrıca varisler bu borcun ortaya çıkmasıyla Abid Bey'in elinde olduğunu iddia ettikleri nüfus tezkiresi⁶⁶ ve Melek Hanım'a ait yazılı bir ikrar belgesiyle ilişkisi olduğunu

64 *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 4, 9.

65 Konu hakkında fetva için bk. Burhanpurlu Şeyh Nizam, *Fetâva'l-Âlemgiriyye=el-Fetâva'l-Hindiyye*, 4/131. Mardin bu yöntem hakkında şöyle der: “*hemen her gün herkes tarafından sübüt-i veraset maksadıyla yapılagelen şu muameleyi bilebilmek için de hukuk mezunu olmağa ihtiyaç yoktu.*” Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 36.

66 Varisler Nahide Hanım'ın nüfus tezkiresinin Abid Bey tarafından gizlendiğini iddia ederler. Mardin bu iddiayı gerçekçi bulmaz. Çünkü bu gibi vesikaların elde edilmesi pek de zor değildir. Bu sebeple mahkemelerin bu gibi vesikaları iptal ettiği de çokça vakidir. Nitekim Nahide Hanım'ın bahsedilen nüfus tezkiresi 96 kuruş davası

iddia edebilirler. Buna göre Abid Bey Nahide Hanım'ın alacağına karşılık bu belgeleri gizlemiş olmalıdır. Fakat Mardin, bahsedilen her iki belgenin de hukuken geçersizliğini ortaya koyar ki zaten mahkeme bu sebeple de belgeleri geçersiz görmüştür. Dolayısıyla hiçbir değeri olmayan bu belgelerin gizlendiği iddiasının elle tutulur bir tarafı yoktur.

Abid Bey'in Nahide Hanım'a yardımcı olduğu iddiasının sonradan ortaya atılan bir iftira olduğunu dile getiren Mardin, "Eğer bu doğru olsaydı Defterhane'ye ibraz ettiği ilmühaberde Nahide Hanım'ın da ismini zikreder ve tasarruf senedi hakkında tashih-i kayd davalarında Nahide Hanım'ın neredeyse hakkından feragat edecek kadar masrafa düşmesine mâni olurdu" diyerek Abid Bey'in hiçbir şekilde Nahide Hanım'ın yanında olmadığını ispatlamaya çalışır.⁶⁷

Paşazadelerin ortaya attıkları bir başka suçlama ise dava vekillerinin aldığı ücrettir. Mardin, davada her bir avukatın aşağı yukarı %8 aldığını ve davacının istediği kadar avukat tutabileceğini, bu ücret meselesinin vekil ile müvekkil arasındaki bir iş olduğunu ifade eder. Ayrıca ücretin fazlalığının davanın haksız olduğu anlamına gelmeyeceğini söyler. Hasımların avukatlarının aldığı ücreti bildiğini, fakat bunu ifade etmenin nezaketsizlik olduğunu dile getirir. Ayrıca vadeli olarak aldıkları ücretin kamu mallarına ait davalarda mahkemelerin aldığı %10'dan daha düşük olduğunun altını çizer. Son olarak Mardin, Nahide Hanım'ın bu vekalet ücretini peşin olarak ödeyemeyeceği için bunun yerine gayrimenkullerden belirli bir hissenin ferağ edileceğine dair aralarında yaptıkları sözleşmenin de itiraza konu olamayacağını zikreder.⁶⁸

Varislerin suçlamalarından biri de avukatların nüfuzu meselesidir.⁶⁹ Mardin, İstanbul muhritinin kendisini sevdiğini iftiharla zikreder. Ayrıca 15 yıldır Dârülfünûn kürsüsünde Mekteb-i Mülkiye'de ders verdiğini ve bu dersler neticesinde talebelerle güçlü bir bağının olduğunu ifade eder. Fakat ne hükmü veren hâkim ile ne de bu hükmü denetleyen kişilerle böyle bir ilişkisinin olmadığını zikreder. Ayrıca mevcut siyasi güçlere de bir etkisi yoktur. Zira yargılama sırasında halife olan Vahdettin, kendisini ittihatçı olarak görmektedir. Diğer taraftan siyasi güç daha çok paşazadelerin tarafındadır. Zira sadrazamın yakın adamlarından olan Şevki Bey onların damat adayıdır.

Kayınpederi Kastamonu Milletvekili Necmettin Molla Beyefendi'nin davaya tesiri noktasındaki suçlamayı da reddeden Mardin, Necmettin Bey'in davanın başından kesinleştiği tarihe kadar İstanbul'da bulunmadığını, onun ne Nahide Hanım'ın vekili ne de davadaki vekillerin ortağı olmadığını ifade eder. Mardin'e göre bu işe kayınpederinin isminin karıştırılması özel bir maksat taşır. Necmettin Bey de bu konuda Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ne verdiği

ilamına binaen verilmişti. Bu ilamın hükmü iptal edilince nüfus tezkiresinin de hukuki değeri kalmamıştır. Dolayısıyla sahte bir dava neticesinde verilen bu belge niçin gizlensin? Ayrıca bu nüfus tezkiresi Nahide Hanım küçükken verilmiştir. Dolayısıyla geçerli bir ikrar olduğu iddia edilemez. Büyükken ikrar ettiği varsayılrsa bile nesebi maruf olanın ikrarı ile nesebin değişmeyeceği hukuken bilinen bir gerçektir. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 35.

67 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 30-36.

68 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 36-37.

69 *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'îyye'de Geçen Bir Komünistlik Hadisesi*, 4-5, 8-9.

ilanda ne dava ile ne de avukatlık bürosuyla hiçbir ilişkisi olmadığını beyan eder. Necmettin Bey, mütarekeden 6 ay önce Mayıs 1918'te (1334) sağlık durumu sebebiyle İsviçre'ye gittiğini, sonrasında ülkedeki olaylar sebebiyle dönemeyip Bavyera'nın Münih şehrinde 4 sene kadar kaldığını ve ancak Şubat 1922'de (1338) ülkesine dönebildiğini ifade eder. Dolayısıyla kendisi henüz ülkeye dönmeden söz konusu dava sonlanmıştır. Necmettin Molla'yı asıl şaşırtan ise ülkeye döndükten iki-üç ay sonra bu paşazadelerin kendisine gelip enişterleri Hasan Tosun Bey ile aralarındaki gayrimenkullerin intikal davasında hakemlik teklif ettiklerini ve kendisinin de hakem sıfatıyla birçok müzakereden sonra aralarında sulh yaptığını unutup iftiraya kalkışmalarıdır. Son olarak Necmettin Molla kendisine atılan bu iftiradan dolayı Ankara Bidayet Müddeiumumiliği'ne müracaat ederek 18 Ağustos 1923 (1339) tarihli dilekçesiyle zem davası açtığını ifade eder.⁷⁰

Hasımların bir başka itirazı ise şahitliğe yöneliktir. Mardin'in açıklamasından anlaşıldığına göre paşazadeler, şahitlerin 21 yıl önce gerçekleşmiş bir olayı ayrıntılı olarak tasvir edemeyeceklerini hatta bazılarının olaya şahit olmadıklarını savunurlar. Mardin bu itiraza birkaç hukuk kuralıyla yanıt verir. Öncelikle *Mecelle*'nin 1623 ve 1692. maddelerine atıfla şahitlerin senet yardımıyla şahitlik yapabileceğini ifade eder. İkinci olarak söz konusu davanın da konusu olan nikâh ve neseb davalarında şahitlerin duyuma dayalı olarak şahitlik yapabileceklerini *Mecelle*'nin 1688. maddesine atıfla beyan eder.⁷¹ Hasımların şahitler hakkında hep bir aileden olduğu şeklindeki iddialarının da iftira olduğunu söyleyen Mardin, bunu ispat için ilama bakmanın yeterli olacağını zikreder. Ayrıca Mardin mahkemede şahitlik yapan, toplum nezdinde yüksek şeref ve haysiyet sahibi zevat dışında da şahitliklerini mahkeme haricinde beyan eden Dârülfünûn müderrisleri, Temyiz Mahkemesi başkanları, eski ve yeni milletvekilleri, kumandanlar ve tanınmış yazarlar olduğunu söyler.⁷²

Mardin, Nahide Hanım'ın Râgıp Paşa'nın gayrimeşru çocuğu olabileceğine dair paşazadelerin suçlamasına⁷³ karşı uzun uzadıya cevap vermek yerine hiçbir delil olmasa bile Râgıp Paşa'nın Nahide Hanım'ın kendi kızı olduğuna dair ikrarına şahitliğin nesebin sübutunda yeterli olacağını ifade ile yetinir. Buna göre mahkeme Râgıp Paşa ile Melek Hanım arasında nikâh akdinin varlığına girişmeksizin davayı sonuçlandırabilecektir. Netice itibarıyla hüküm verilmiştir. Mardin bu hükmün sadece Galata kâdısı tarafından verilmediğini, Fetvâhâne ve MTŞ gibi yüksek rütbeli zatların onayıyla doğrulandığını ifade eder. Mardin "Eğer bu kişiler de hasımların

70 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 37-40.

71 Şahitlerin nesebe dair bilgileri iki şekilde oluşabilir. Birincisi iştirah-ı hakîkidir ki bir kişi yalan üzerine birleşmeleri imkânsız olan bir topluluktan bu bilgiyi alır. Şahidin bu bilgiyi alırken topluluğun adaletini sorgulaması gerekmediği gibi şahadet lafzının da aranmayacağı ifade edilir. İkincisi ise iştirah-ı hükmîdir ki nisab-ı şahadetini oluşturan kişilerden (iki erkek veya bir erkek iki kadın) şahadet lafzıyla olur. Ali Haydar, *Dürrü'l-Hükkâm*, 4/3018.

72 Ayrıca Mardin hasımların iftiralarla dolu neşrini öğrenen eski Şeyhülislam Haydarizade İbrahim Efendi, Temyiz Mahkemesi eski başkanlarından Osman ve Ali Rıza beyler, Kadıasker Ali Rıza Efendi'nin damatları, Mekteb-i Mülkiyye *Mecelle* muallimi Kemal Atıf Beyefendi, Dârülfünûn müderrislerinden hukuk müşaviri Nusret beyefendi ve Abdülaziz Çavuş'un üzüntülerini ifade ederek Nahide Hanım'ın Râgıp Paşa'nın öz kızı olduğunu bildiklerini beyan ettiklerini söyler. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 44-46, 48-50.

73 *İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*, 6.

iddia ettiği gibi haksızlığa alet olmuş da adalet bir-iki dava vekilinin elinde oyuncak olmuşsa vay o vatanın hâline” diyerek paşazadelerin iddialarının kabul edilemez olduğunu vurgular.⁷⁴

Nahide Hanım’ın Şerif Ali’nin kızı olduğuna dair ikrar iddiasını gerçek dışı bulan Mardin, böyle bir iddia doğru olsa bile hukuken geçersiz bir ikrar olduğunu beyan eder. Fakat bu ikrar iddiası doğru değildir. Zira Nahide Hanım, devam ettiği bütün mekteplerde Râgıp Paşa’nın kızı olarak kaydedilmiştir. Hatta Şerif Ali’nin kızı olduğu yazılı olan nüfus tezkiresini kullanmak istemediğinden resmiyet kazanmamış olan ilk evliliğinde Râgıp Paşa’nın kızı olarak nikâh akdi yapılmış, nesep davasından beş ay kadar önce Galata Mahkemesi’nden verilen boşanma belgesinde de Râgıp Paşa’nın kızı olarak gösterilmiştir.⁷⁵

1.4. Olayın Hukuki Boyutu

Ele alınan davaya, nesebe dair verilmiş bir mahkeme kararının bir başka mahkeme kararıyla bozulması hadisesi olarak bakıldığında 1318/1900 yılında Üsküdar Şer’iyye Mahkemesi’nden verilen bir veraset hükmünün 21 yıl sonra yine bir bidayet mahkemesi olan Galata Şer’iyye Mahkemesi tarafından bozulduğu görülür. Bu noktada ilk hükmün dolaylı yoldan nesebi ispat ettiği (hasm-ı ca’li karşısında), nesebi ispat edilen kişilerin davada hazır bulunmadığı gibi davada taraf da olmadığı, verilen kararın mahsûsat ve mütevatire aykırı olduğu gibi gerekçeler hükmün iptaline zemin hazırlamıştır.

Nahide Hanım’ın aynı zamanda Dârülfünûn’da müderris olan avukatlarının üzerinde en fazla durduğu nokta mahsûsat ve mütevatire aykırılık meselesiydi. Zira *Mecelle*’nin 1697 ve 1698. maddelerine göre mahsûsat ve mütevatir bilginin aksine beyyine kabul edilemezdi. Aksi hâlde verilen hüküm yok hükmünde sayılırdı. Diğer bir ifadeyle davanın mahkemece kabul edilmesinin ilk şartı (*davanın sıhhat şartı*) iddianın kesin bilgilerle çelişmemesiydi. Bu durum hükümden sonra ortaya çıktığında da aslında davanın sahih olmadığı anlaşılmış olurdu.

Osmanlı saltanatının kaldırılmasının ardından devam eden hukuk mücadelesinde tıpkı paşazadeler gibi Nahide’nin avukatları da TBMM’ye bir dilekçe ile haklı olduklarını göstermek istemişlerdi. Bu amaçla Rûmî 28 Şubat 1339/1923 tarihinde TBMM Hükûmetine bağlı Umur-i Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti’den fetva talep etmişlerdi. Sorulan soru ve verilen cevap şu şekildeydi:

Hind-i sağîrenin babası Zeyd olduğu, beldesinde meşhur ve mütevatir olup karabet-i nesebiyye cihetinden Hind-i mezbure Zeyd-i mezburun vâris-i ma’rufu iken Amr zuhur edip mezbure Hind-i sağîre için “Bekr’in kızıdır” diye dava ve meşhur ve mütevatirin hilafına ikamet-i beyyine eylese davası mesmû’a ve makbule olur mu? Bu sûrette kâdı meşhur ve mütevatirin hilafına Amr’ın ikame eylediği beyyineyi istimâ’ ve kabul edip mücebiyle hüküm eylese hükm-i mezbur sahih olur mu?

Cevab-ı Şer’î: İşbu arzuhal mütâlaâ olundu. Mealine nazaran Amr’ın davası mesmû’a ve ol

74 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 46-47. Neseb iddiasının ardından varislerin “Senin annenin ölen babamızla nikâhlandığına dair delilin var mı?” şeklindeki def’in geçerli olmayacağına dair bk. Zeynüddin b. İbrahim İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir alâ Mezhebi Ebî Hanîfe en-Nu’mân* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1419), 220.

75 Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 47-49.

babtaki hüküm sahih olmaz. 22 Recep 1341 ve 10 Mart 1339.[1923]

İmza: Vekil Tevfik

Görüldüğü üzere bu fetva ile *Mecelle*'nin yukarıdaki maddesinin nesep davasında da geçerli olacağı görüşü elde edilmiş oldu. Avukatlar ikinci bir soru daha yönelttiler. Bu fetvaya göre de söz konusu hükmün açıkça bozulabileceği görüşü elde edilmiş oldu:

Hind-i sağırenin babası Zeyd olduğu, beldesinde meşhur ve mütevatir olup karabet-i nesebiyye cihetinden Hind-i mezbure Zeyd-i mezburun vâris-i ma'rufu iken Amr zuhur edip mezbure Hind-i sağıre için "Bekr'in kızıdır" diye dava ve meşhur ve mütevatirin hilafına ikame-i beyyine eyleyip de mücebiyle hüküm olunduktan sonra Hind bade'l-bülûğ Zeyd'den ma'rûfetü'n-neseb olduğunu hasm-ı şer'î muvacehesinde iddia ve nesebini bi's-şöhreti ve't-tevatür ispat edince hüküm-i evvel münkazî olur mu?

Cevab-ı Şer'î: İşbu arzuhal mütâlaâ olundu. Mealine nazaran hüküm-i evvel müntekiz olur.

İmza: Vekil Tevfik⁷⁶

Klasik dönemde şeyhülislamın fetvaları⁷⁷ Tanzimat sonrasında ise yukarıda bahsettiğimiz şeyhülislamlığa bağlı Fetvâhâne ve MTŞ kararları, davanın yeniden görülüp görülmeyeceği noktasında etkili kararlardı. Her ne kadar bu kararlar İslam yargılama hukuku açısından birer fetva konumunda olsa da alt mahkemeleri kısmen bağlayan kuvvete sahipti.⁷⁸ Dolayısıyla Nahide'nin avukatları TBMM'ye bağlı olan Umur-i Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin İstanbul'daki Meşihat'ın bir bakıma görevlerini üstlendiğini düşünerek böyle bir fetva talebinde bulunmuş olmaları.

Nahide'nin avukatları meseleyi ele alırken Nahide'nin Râgıp Paşa'nın kızı olduğuna dair meşhur bir bilginin varlığından hareket etmişlerdi. Dolayısıyla 1318/1900 tarihli Üsküdar Mahkemesi'nden verilen hüküm meşhur olan bilginin aksine verilmişti ve bununla nesebi bilinen bir kişinin nesebinin değiştirilmesi amaçlanmıştı. Nitekim Mardin'in de ifade ettiği gibi İslam hukukuna göre baba, anne veya bir yabancıнын, nesebi bilinen bir çocuğun nesebini değiştirmek için dava açamayacağı, hatta kişinin kendisinin bile toplumda babası olarak bilinen kişiyi inkâr ederek bir başkasının oğlu olduğunu iddia edemeyeceği görülür.⁷⁹ Zira bunun aksini düşünmek hiçbir insanın nesebi konusunda emin olamaması anlamına gelir. Böyle bir neticeye yol açacak bir hukuk sistemi olamaz.⁸⁰

Fakat avukatların iddia ettiği gibi Üsküdar Mahkemesi'nden verilen hüküm anında Nahide'nin Râgıp Paşa'nın nesebinden olduğu meşhur olarak biliniyor muydu? Paşazadeler

76 Fetva suretleri için bk. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 73-75.

77 Divan-ı Hümâyûn'a şikayet başvurularında fetvanın da arz edildiğine dair bk. Halil İnalıcık, "Şikayet Hakkı: 'Arz-ı Hal ve 'Arz-ı Mahzar'lar", *Osmanlı Araştırmaları* 7-8/7-8 (01 Haziran 1988), 34.

78 MTŞ kararlarının mahiyetine dair tartışma için bk. Tüfekçioğlu, *Şer'iyye Mahkemelerinde Temyiz Usulü*, 175-178, 228-233.

79 Şeyh Bedreddin, *Câmi'ü'l-Fusûleyn* (Kahire: Bulak, 1300), 115.

80 Mardin bu argümandan yola çıkarak paşazadelerin sonradan elde edilen bir delil olarak ileri sürdüğü Melek Hanım'a ait mektubu gerçek dışı görmekte beraber doğru kabul edildiği takdirde dahi hukuken geçerli olamayacağını ifade eder. Zira bir annenin rû'yet-i hayız veya vukû-i sakt gibi maddi bir olgu ile desteklenmedikçe ikrarı karındaki çocuk (başkası aleyhine) hakkında muteber değildir. Mardin, *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?*, 9.

göre Nahide'nin Râgıp Paşa'nın değil, Şerif Ali'nin kızı olduğu biliniyordu. Onlara göre bunun en güçlü delili Üsküdar Mahkemesi kararıyla Melek Hanım'ın mektubuydu. Ayrıca Nahide, 20 senedir bu kabul üzerine yaşamış, hatta 4-5 sene öncesinde bir avukatla Şerif Ali'nin kızı sıfatıyla evlenmiş, sonrasında boşanmıştı. Ne var ki paşazadelerin getirdiği bu delillerin hiçbirisi Nahide'nin Şerif Ali'nin kızı olduğunun yaygın olarak bilindiğini göstermemekteydi.

Peki Üsküdar Mahkemesi kararı sırasında Nahide'nin nesebi bilinmiyorsa olsaydı bu durumda karar bozulabilecek miydi? Paşazadeler muhtemelen bu ihtimale binaen nesebe dair verilmiş bir kazâi hükmün bozulabilmesine karşı çıkarlar. *Mecelle*'nin 1837. maddesi gereğince usulüne uygun olarak verilen hükümlerin bozulamayacağı bir tarafa nesebe dair hükümlerde mahkûm-aleyh tüm insanlar olduğundan usulen bu kararlara karşı kimsenin itiraz davası açma hakkı olamazdı.⁸¹

Tam bu noktada avukatların ileri sürdüğü itirazlardan biri gündeme gelir. Onlar Üsküdar Mahkemesi kararının müvekkilleri Nahide'yi nesebi bilinmediği varsayılsa bile bağlamayacağını iddia etmişlerdi. Zira bu davada Nahide'nin hasım olduğunu gösteren bir durum söz konusu değildi. Davacı Berber Mehmed'in, ölen oğlu Şerif Ali'ye ait alacağı elde edebilmesi için kendi verasetini ispat etmesi mümkünse bile mahkemede bulunmayan Nahide'nin velisi ve Melek Hanım'ın vekili olduğuna dair kararda bir ifade bulunmadığı için onlar adına nesep ispatına girişmesi mümkün değildi. Ayrıca alacak zımında nesep ispatı söz konusu olduğunda ispat yükümlülüğü sadece dava ile amaçlanan hedefle sınırlı tutulmaktaydı. Söz konusu davada davacı Mehmed'in sadece kendi verasetini ispat etmesi, iddia ettiği alacağa hak sahibi olması için yeterliydi. Dolayısıyla burada Nahide adına nesep ispatına zaten ihtiyaç yoktu. Mardin, hasım olmayan nesebi meçhul kişilerin neseplerinin mahkemede ispatlanmasının bağlayıcı olmadığını göstermek için fıkıh kitaplarından bir nakil getirir. Bu nakle göre nesebi bilinmeyen davacı X, Y'nin kendisinin babası olduğunu iddia ettiğinde -ki bu iddia dinlenebilir-⁸² davalı Y: "Sen benim oğlum değilsin, falancanın oğlusun" şeklinde bir başkasına nesebi atfedebilir. X'in iddiasını def' kabilinden geçerli olan Y'nin bu iddiasını şahitle ispatladığı durumda X'in Y aleyhine olan davası düşmüş olur. Fakat bu ispat neticesinde X'in nesebi mahkemede hazır bulunmayan üçüncü kişi için sabit olmaz. Zira mahkemede taraf olarak bulunmayan bu kişi üzerine hüküm geçerli değildir. Dolayısıyla ispat edilen bu davanın faydası X'in davasını def' etmektir.⁸³

Nahide'nin ilk dava anında nesebinin bilinmediği varsayımına getirilen bir başka nakil ise İbn Abidin'in *Reddû'l-muhtar* adlı eserindendi. Nakle göre hükmü veren mahkemenin bir

81 Ebü'l-Abbas Şehabeddin el-Hamevî, *Gamzû uyûni'l-besâir* (Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmî'l-İslâmiyye, 1436), 2/12-13; Ali Haydar, *Dürrerü'l-Hükkâm*, 4/2969-2970.

82 İslam hukukuna göre nesep iddiası söz konusu olduğunda baba ve çocuk arasındaki nesep davası herhangi bir hak talebine vesile olmasa dahi bizzat dinlenebilir. Fakat bunlardan biri hayatta değilse, diğerinin bu ölenin babası veya oğlu olduğuna dair açacağı nesep davasında muhakkak bir hak talebi söz konusu olmalıdır. Bu durumda bu hakkın kendisinden isteneceği davalı kişi, ölenin bir varisi, alacaklısı veya vasisi olabilir. Böyle bir hak talebi olmadığında karşı tarafın hasım olması mümkün olmaz. Ömer b. Abdülaziz Sadrüşşehid, *Şerhu Edebi'l-Kâdi li'l-Hassâf* (Bağdat: Vizâretü'l-Evkâf, 1397), 3/447-449, 458.

83 Şeyh Bedreddin, *Câmi'u'l-Fusûleyn*, 115.

kişinin nesebinin meçhul olduğuna kanaat getirmesi ve buna göre karar vermesi sonrasında aslında bu çocuğun nesebinin doğduğu yerde biliniyor olduğunun ortaya çıkmasıyla ilk hüküm iptal edilebilirdi. Fakat bu nakil ile ele aldığımız dava arasındaki uyum tartışılır. Zira nakilde de ifade edildiği gibi çocuğun doğduğu yerde nesebi bilinmiyorsa nesebinin bilindiğine dair dava dinlenemez.⁸⁴ Bu sebeple aslında avukatlar Nahide'nin nesebinin Râgıp Paşa'dan bilindiğinde ısrarcı oldular.

Galata Mahkemesi'ndeki davada Üsküdar Mahkemesi kararının hatalı olduğuna dair getirilen delillerin başında ise Nahide'nin kimin nikâhı altındayken doğduğu meselesi gelir. Buna göre Üsküdar Mahkemesi, kararını açıkça hatalı olan bir bilgiye dayandırmıştır. Fakat bu bilginin hatalı olduğunu ne davacı Berber Mehmed ne de şahitler bilmekteydiler. Hem davacı hem de şahitler Melek Hanım'ın Şerif Ali ile evlendikten iki gün sonra boşandığını ve iddet sonrasında Râgıp Paşa ile evlendiğini bilmediğinden önceki şahitliklerine göre hareket etmişlerdi. Nahide, Melek Hanım ile Râgıp Paşa'nın nikâhlanmasının üzerinden 10 ay kadar geçtikten sonra dünyaya gelmişti. Dolayısıyla Nahide bu son nikâha aitti.

Bu argümanla mahkeme kararının açıkça hatalı bir bilgiye aykırı olduğu iddia edilmiş olmaktaydı. Fakat bu ilk davadan ayrı bir dava ile yapılarak önceki hüküm dolaylı olarak iptal edilmiş oluyordu. Bu sebeple Nahide'nin Râgıp Paşa'nın kızı olduğu iddiasından kat'-ı nazarla Melek Hanım'ın Şerif Ali'den boşandığı ve sonrasında Râgıp Paşa ile evlendiğine dair iddia iki şahitle ispatlanmıştı.

Sonuç

Hukuk tarihi açısından bakıldığında son dönem Osmanlı hukukunda veraset davası, yargılama usulü ve adli teşkilatını ortaya koyan bu örnek dava, olayda ismi geçen dönemin meşhur isimleri hakkında da ilgi çekici bilgiler içerir. Devasa servetiyle meşhur olan Sarıcazâde Râgıp Paşa'nın çocukları arasındaki veraset davasında serveti elinde bulunduran varislerle mirastan menedilen kız kardeşleri arasındaki hukuki mücadele gözler önüne serilir. Ayrıca her türlü siyasi baskının yaşandığı mütareke yıllarında en azından hukuk davalarında mahkemelerin bağımsız karar verebileceği gösterilir.

Çalışmada incelenen dava, Tanzimat sonrası şer'îye mahkemelerindeki yargılamaların ne derece ayrıntılı prosedüre sahip olduğunu somut bir şekilde göstermektedir. Bu dava örneği yargılama sürecinin Osmanlı hukuk tarihi açısından gelinen son aşamasını temsil etmesi bakımından da önemlidir.

Galata Şer'îye Mahkemesi'nde icra edilen bu örnek veraset davasında davacıların iddialarına karşı getirilen 21 yıl önce verilmiş bir başka şer'îye mahkemesi kararının muteber fetva eserlerinden nakledilen fetvalarla yorumlanıp kısmen iptal edilebildiği görülür. İlk derece mahkemesinin kararından sonra temyiz incelemesi için Meşihat bünyesindeki Fetvâhâne ile

84 Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire: Şerike ve Mektebe ve Matbaa Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evladihi, 1966), 8/179.

MTŞ'nin siyasi baskılara rağmen kararlarındaki dirence şahit olunur. Son olarak TBMM'nin işgal bölgelerindeki yargılamaların Sivas Temyiz Mahkemesi'nde incelenmesine müsaade ettiğine, sonrasında hükmün orada da onaylanarak Osmanlı'dan yeni Türk Devleti'ne geçişte hukuki sürekliliğe riayet edildiğine dikkat çekilir.

Şer'î hükümlerin bozulması, maddi ve usulî hata olmak üzere en temelde iki başlık altına dâhil edilebilir. Maddi hata söz konusu olduğunda en yaygın gerekçelerin başında vakıaya aykırılık gelmektedir. Ele aldığımız davada hükmün mahsûsat ve tevatüre aykırılık gerekçesi de hükmün bina edildiği olayın vakıaya mutabık olmadığı anlamına gelir ki bu gerekçe Üsküdar Mahkemesi hükmünün bozulmasında etkili olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Ahmed Ziya. *Usûl-i Muhâkeme-i Hukukîyye Kanunu Şerhi*. Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye: Karabet Matbaası, 1322.
- Akgündüz, Ahmed. "İntikal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/353-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Akiba, Jun. "A New School for Qadis: Education of the Sharia Judges in the Late Ottoman Empire". *Turcica* 35 (2003), 125-163.
- Akiba, Jun. "From Kadı to Naib: Reorganization of the Ottoman Sharia Judiciary in the Tanzimat Period". *Frontiers of Ottoman Studies*. 43-60. London: I.B. Tauris, 2005.
- Akiba, Jun. "Kadılik Teşkilâtında Tanzimat'ın Uygulanması: 1840 Tarihli Ta'limnâme-i Hükkâm". *Osmanlı Araştırmaları* 29 (2007), 9-40.
- Akman, Ahmet. *1917 Tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Şer'îyye Kararnamesi Çerçevesinde Tanzimat Sonrası Osmanlı Adliye Teşkilatı ve Yargılama Usûlü*. Ankara: Yetkin yayınları, 1. Basım, 2022.
- Akman, Ahmet. "Tanzimat Sonrası Osmanlı Usûl Hukukundaki Gelişmeler". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (29 Ocak 2019), 431-450. <https://doi.org/10.33206/mjss.473415>
- Ali Haydar. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016.
- Ali Haydar. *Kitâbü'l-Mebâhisi'l-Mühimme fi't-Tatbikâti's-Şer'îyye ve'l-Hukûkiyye*. İstanbul: Şirket-i Mürettebiyye, 1340.
- Ali Haydar. *Tatbikât-ı Şer'îyye Dersi*. Dârü'l-Hilâfe: Matbaa-i Âmiri, 1333.
- Ateş, Mustafa - Taş, Abdullah Erdem. "Sultan II. Abdülhamid'in Eşleri ve Nikâh Meselesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/3 (Aralık 2020), 1263-1284.
- Burhanpurlu Şeyh Nizam (ed.). *Fetâva'l-Âlemgiriyye=el-Fetâva'l-Hindiyye*. Bulak: Matba'atu'l-Kübrâ el-Emiriyye, 1310.

- Demirel, Fatmagül. *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2. Basım, 2010.
- Demiriz, Yıldız. “Caddebostan’da, Mabeyinci Ragıp Paşa’nın, Kızı İçin Yaptırdığı Köşk Hakkında Bazı Notlar”. *Semavi Eyyice Armağanı: İstanbul Yazıları*. 363-368. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü Yayınları, 1. Basım, 1992.
- Düstur I*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1299.
- Düstur II*. Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1336.
- Düstur II*. İstanbul: Evkâf Matbaası, 1927.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Ateş İstidâsı*, ts.
- Hamevî, Ebû'l-Abbas Şehabeddin el-. *Gamzü uyûni'l-besâir*. Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmî'l-İslâmiyye, 1436.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddû'l-muhtâr*. Kahire: Şerike ve Mektebe ve Matbaa Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evladihî, 2. Basım, 1966.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim. *el-Eşbâh ve 'n-Nezâir alâ Mezhebi Ebî Hanîfe en-Nu'mân*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419.
- İnalcık, Halil. “Şikayet Hakkı: 'Arz-ı Hal ve 'Arz-ı Mahzar'lar”. *Osmanlı Araştırmaları* 7-8/7-8 (01 Haziran 1988), 33-54.
- İstanbul'un İşgal Altında Bulunduğu Senelerde Mahkeme-i Şer'iyye'de Geçen Bir Koministlik Hadisesi*. İstanbul: Hasan Tabiat Matbaası, 1339.
- Mardin, Ebül'ulâ. *Hak ve Hakikat Nüfûz ve Servete Nasıl Galebe Etti?* İstanbul: Ahmed İhsan Şürekası, 1339.
- Mete, Tunçay. *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, 2009.
- Özüçetin, Yaşar. “Türkiye Büyük Millet Meclisi, İkinci Dönem Kırşehir Mebusları (2)”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/3 (2008), 328-348.
- Rubin, Avi. *Ottoman Nizamiye Courts: Law and Modernity*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Sadrüşşehîd, Ömer b. Abdülazîz. *Şerhu Edebi'l-Kâdî li'l-Hassâf*. Bağdat: Vizâretü'l-Evkâf, 1397.
- Şen, Ayşe. “Bir Mahkeme Defteri Tanıtım Yazısı: Şeri Zabıt Cerideleri”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 37 (Bahar 2024), 5-32.
- Şen, Ayşe. *Osmanlı Devleti'nde Modernleşme Dönemi (1879 - 1924) Dava Belgelerinin Düzenlenme Biçimi*. İstanbul: Onikilevha Yayıncılık, 1. Basım, 2024.
- Şentop, Mustafa. *Şer'iyye Mahkemelerinde Temyiz ve İstinâf XIX. ve XX. Yüzyıl*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Şeyh Bedreddin. *Câmi'u'l-Fusûleyn*. Kahire: Bulak, 1300.
- Şimşek, Sezer. *Ebul'ulâ Mardin: Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Âlimi*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 1. Basım, 2015.
- Turan, Ali. *Divan-ı Ahkam-ı Adliye*. Ankara: Adalet Yayınevi, 1. Basım, 2023.
- Tüfekçioğlu, Muhammet Selman. *Meclis-i Tedkikât-ı Şer'iyye Defterleri Çerçevesinde 19. Yüzyıl Osmanlı Şer'iyye Mahkemelerinde Temyiz Usulü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2025.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. Basım, 2021.
- Ünal, Mustafa. “İslam Hukukunda Temyiz: Ceride-i İlmiyye Kapsamında Meclis-i Tedkikât-ı Şer'iyye Örneği”. *İslam Tetkikleri Dergisi* 13/2 (28 Eylül 2023), 837-861. <https://doi.org/10.26650/iuitd.2023.1215958>

Yakut, Esra. *Şeyhülislamlık / Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*. Kitap Yayınevi, 2. Basım, 2014.

Yurdakul, İlhami. *Osmanlı Devletinde Şer'î Temyiz Kurumları, Fetvâhâne-i Âli, Meclis-i Tedkikât-ı Şer'îyye ve Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dairesi*. Marmara Üniversitesi, 1996.

Yurdakul, İlhami. *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform (1826-1876)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım, 2008.

